

ЦЕНТАР ЗА МИТОЛОШКЕ СТУДИЈЕ СРБИЈЕ

Уредник
др Миодраг Стојановић

ЖИВОЛИН АНДРЕЈИЋ
МИТОЛОГИЈА ПЧЕЛЕ

Прво издање

Издавач
Центар за митолошке студије Србије
Центар за културу „Радоје Домановић“ Рача

Уредник
Проф. др Миодраг Стојановић

Рецензенти
Проф. др Радмило Петровић
Мр Радомир Ракић

Лектор
Злата Живковић

Превод на француски
Бобан Станојевић

Штампа
Колор прес – Лапово

Тираж: 500

ЖИВОЈИН АНДРЕЈИЋ

МИТОЛОГИЈА ПЧЕЛЕ

Рача – Београд
2002

ANDREJIĆ ŽIVOJIN

**LA MYTHOLOGIE DE
L'ABEILLE**

Rača – Belgrad
2002

ЗЛАТНА ПЧЕЛА

Апстракт: У млађем Мезолићу, периоду ловачко-скућачке привреде и почетка доместификације животиња и биљних култура, дошло је до успостављања једне социомитолошке матрице пресликане на људско друштво приликом упознавања животињског система пчелиње заједнице. Ова митологија се постепено уобличила у бронзаном добу, а заснива се на пчелињој матрици, у људској заједници свештеном владару, њеној кошници, кући – кошари и вечној кући, пробници, у виду кошнице која је имала различите форме у појединим подручјима света: ваљка, конуса, пирамиде.

У гробовима балканских владара народа гвозденог доба са богатим гробним прилозима приметна је појава разноврсних златних аплика међу којима посебну пажњу привлаче оне у виду пчела. Присуство златних пчела и у гробовима трибалских владара свештеника у Атеници¹ код Чачка (Србија), (VI-IV век

---

¹ М. Ђукнић, Б. Јовановић, *Илирска кнежевска некропола у Атеници*, Чачак 1966, стр. 35-36, Т. XV и XIX.

пре н. е.) и Брадестију² у Олтенији (Румунија) је у директној вези са медом и пчелињим воском, који је у неодређеној давнини, и пре гвозденог доба, у Египту, на Криту, Спарти и Микени, имао велику улогу у мумифицирању свештених владара и фараона.

Златне пчеле из Атенице и Брадестија су типолошки врло блиске златним апликама из Артемизиона у Делосу,³ а као вотивни дарови златне пчеле су нађене и у архајској ризници из Артемизиона у Ефесу (VIII-VI век пре н. е.). У ризници из Тиринса је прстен са представом богиње на престолу којој пчеле приносе дарове, посуде са медом и амброзијом које уливају у ритон рог изобиља у њеној руци.

На небу, које је у форми меда који се слива, је представа сунца, точка са шестокраким паоцима. Овде као да је у питању богиња Мелија-Артемида, матица којој се приноси божански дар и храна – мед, нектар и амброзија (XV век пре н. е.).⁴ Из гробова Микене, где су свештени владари сахрањени са златним маскама, су златни дискови са мотивима спирале, розете и пчеле. Розете су уствари у виду шесторокраких, шесторолисних цветова на прилику сунца са прстена из Тиринса (XVI век пре н. е.).⁵ Још старије златне пчеле су присутне на Кипру и Криту, у Малији (XVIII век пре н. е.).⁶

---

² D. Berciu, *Arheologia preistorica a Olteniei*, Craiova 1939, стр. 186.

³ H. G. Santerre, J. Treheux, *Depot ageen et geometrique de l'Artemision a Delos*, Bull. De Copp. Hell. LXXI-LXXII, 1948, стр. 148-248.

⁴ D. Filipiki, L. K. Gaganti, A. Leonard, *Археолошки музеј Ајина*, Београд 1990, стр. 45.

⁵ *Истио*, стр. 37-38.

⁶ Б. Гавела, *Историја уметности античке Грчке*, Београд 1978, слика не сигнирана у додатку.

Најстарији облици митологије пчеле и богиња пчела је откривена у Анадолији, у Чатал Хиџику, у халколитском периоду око 5.000 година пре н. е. Најинтересантнија фреска је она која представља схематски пчелињу кошницу и различите фазе животног циклуса пчеле.⁷

На златној маски из Требеништа, код носа, налази се пчела (VI век пре н. е.).⁸ У луксузном посуђу некрополе из века пре н. е. пронађене испод темеља цркве Св. Петра код Новог пазара, старој српској престоници Рас, утврђени су остаци од меда.⁹ Пчеле су приказане и на златној круни у облику храстовог венца македонског владара Филипа (IV век пре н. е.).¹⁰ Појава пчела на храстовој круни Филипа Македонског је последица схватања да је она гласница богова храста и Громовника. Овакве апликације су биле дуго у употреби у Подунављу и црноморском приморју. Садрже их и скитски кургани (IV-III век пре н. е.).¹¹

Ова традиција се сачувала и касније судећи по гробу меровиншког нехришћанског краља Хилдериха, који је умро 482. године и сахрањен у Турнеу. У његовом гробу су пронађени: златни печатни прстен са краљевим ликом, масивна златна наруквица, златне копче за појас, много златних

---

⁷ И. Маразов, *Бојш-бик и бојшњаша-пчела ош Чатал-Хиџијук*, Изкуство 9/10, Софија 1981, стр. 64-64.

⁸ В. Поповић, *О њореклу њрчких архајских њпредмејта из некројоле код Требенишћта са њосебним осврћом на њроблем златњних маски*, Старијар XV-XVI, Београд 1966, стр. 27.

⁹ Dj. Mano-Zisi, Lj. Popović, Novi Pazar, Beograd 1969, стр. 112.

¹⁰ M. Andronicos, Thessalonike museum, Athens 1990, стр. 14-16, 28-29.

¹¹ Е. Ф. Покровскаја, Мелиотопластика скифскии курган, Вест древ. Ист. 2, 1955, стр. 194-199, сл. 5.

пређица, опточена кристална кугла, два мача богато украшена златом, ратна секира, копље, велика количина златног и сребрног новца, глава његовог коња са уларом и глава бика начињена од злата. На краљевом плашту било је, као најсветији знамен Меровинга, пришивено 300 златних пчела као симбол бесмртности.¹² Када се 1804. године Наполеон крунисао за цара тражио је да му се ове пчеле пришију за крунидбену одећу. Мерешковска сматра да је Наполеон на тај начин себе крунисао као жртву, да је сам себе растргао као Самсон лава. Из жртвеног лава изројише се пчеле и мед, мед „златног века“ и мед жртве најслађе: „Од онога који једе изиде јело, и од љутог изиде слатко“.¹³

Прва јасно конципирана митологија пчеле забележена је у неолитском насељу Чатал Хијика, у Малој Азији око 5.400 године пре н. е. у светилишту које је уобличено у стилу пчелиње кошаре и са огњиштем код кога је била скулптура Велике богиње родитељке која рађа бика седећи између два лава.¹⁴ Познато је да мушка божанства у неолиту примају форму бика кога симболише двојна секира, лабрис, у форми „пешчани сат“. Лабрис је на Криту симбол женског божанства и често се налази између рогова бика, а ова комбинација представља хијерогамију, свештени бракових божанстава. Познато је да Зевс у форми бика отима Европу и с њом ступа у везу на Криту. А Зевс је одхрањен од стране пчела. Као што ће се видети касније, пчеле су зачете од тела бика, бикорођене.

---

¹² П. Ласко, *Увод у царсџво*, Рани средњи век, Београд 1976, стр. 212.

¹³ Д. С. Мерешковски, *Најолеон*, Београд 1991, стр. 117.

¹⁴ И Маразов, *Бојш-бик и бојшайш-пчела ош Чашал Хијијук-началсџво на еџин миш*, Изкуство 9-10, Софија 1981, стр. 51-62.

Опет душа бика се претвара у пчелу. И Дионисов култ је укорењен у схватању да је „под формом бика био расечен у комаде, поново се родио... у форми пчеле“. Налази из Чатал Хијука показује да су врховно божанство у лику пчеле и мушко у форми бика у директној митолошкој супозицији. Фреска у стилу пчелиње кошнице показује да се чланови једног рода понашају као пчеле из једне кошнице. У складу са тим схватањем деца су сматрана потомцима њеног супруга – Бика. С тога се претпоставља да је Богиња пчела врло древна и по томе одговара стадијуму развитка митолошког схватања по коме богиња нема потребу за партнером који ће бити прародитељ свега живог. Богиња пчела има потребу за супругом Биком да би сигурно продужила пчелињи род и с тога она у Чатал Хијуку рађа бика. Богиња сама рађа свог сина – супруга у форми бика да би подарио начело људском роду који је организован на прилику пчелињег друштва.

Из брака Зевса и Европе је рођен Минотаур, човек са главом бика. На једној од фресака Чатал Хијука, а и касније на Криту је приказана ритуална игра људи у лову на бика. Иницијални обред који се врши у тренутку достизања полне зрелости младића, будућег бика, огледа се управо у ритуалном лову на бика и на тај начин задобија оплођавајућу моћ са могућношћу ступања у полни однос са „пчелама“ ради продужавања рода. Тај механизам је довео до стварања идеје о бикорођеној пчели и митологеме у којој се из мртвог, жртвеног бика рађају пчеле. С тога се и све ритуалне игре са биковима завршавају тауроболијом, његовим убиством. У светилишту Чатал Хијука има многобројних доказа за тауроболију имајући у виду велики број лобања бика са роговима (такав је случај и у

Неолиту Балкана). Постоји могућност да је одређеног празника убијан бик, као симболични земаљски љубавник богиње, да би био замењен новим супругом пуним енергије. Тиме се објашњава и митологија рађања пчела из мртвог бика. Син-љубавник умире на крају циклусу у коме испуњава своју функцију оплодње Богиње пчеле. Таква је природа и судбина трута у пчелињем друштву. Тако долазимо и до поветаности пчеле и свадбене обредности кроз таурохтонију.

Имајући у виду фреску у Чатал Хијуку која садржи ритуалну игру са биком која се завршава његовим убиством, као и сличне фреске у Микени и на Криту, одређена митолошко-религијска идеја нит нас доводи до сличних сцена у пећинама палеолита у Француској и Шпанији. Уколико целу диспозицију бика и даље држимо у везу са пчелама које се рађају из тела бика, лава или можда и других животиња, а најчешће живе у пећинама, онда можемо устврдити да се ова митологија формирала још пре задњег глацијала поготову ако имамо у виду појаву пчелиње „фреске“ у пећини Паука у Шпанији. Да се пчела везује за пећине у којима су регистровани локалитети из Палеолита види се и на простору Балкана: Медена стена, пећинско насеље у кањону реке Ћехотине у Црној Гори и Пчелина стијена са пећином код Госпића у Хрватској. Све ово постаје уверљиво ако се зна да су пчеле у свом развоју прешле са животињске исхране на исхрану поленом биљака.¹⁵ С тога је важно ради даље расправе и доношења одређених закључака знати основне карактеристике живота пчела.

---

¹⁵ Г. Д. Билаш, Н. И. Кривцев, В. И. Лебедев, *Календар пчелар*, Ниш 2000, стр. 20.

БОЖАНСКЕ ТВАРИ

У толоидним гробницама Балкана, Мале Азије, Источног Медитерана и Индије се сахрањују дивинизирани владари свештеници, деификовани хероји и божанства. Поготову грчки хероизирани покојници у рангу богова су увек сахрањивани са златним маскама и представљени са ритоним у руци.

Сличан је случај са појавом златних маски и пекторала у Италији, македонији, Тракији и Трибалији од до века пре н. е. Сребрни пехари и ритон или предмети са неком улогом у ритуалу примања власти, хероизације, сакрализације и деификације су знаци владарског достојанства присутну у Атеници, Новом Пазару, Мраморцу, Требеништу (Македонија) и трачким толоидним гробницама код Пловдива, казанлаку и Панагиришту (Бугарска). Златне маске, обућа и рукавице, појасеви, прстење и скулптоване златне пчеле су свакако ознаке врховног, краљевског достојанства. Гробове кнежева и нижих племенских и свештених великодостојника карактеришу слични предмети, али од сребра и бронзе у Пилатовићима, Пећкој Бањи, Крушевици, Чуругу и Гласинцу (Босна).

По свему судећи, укупна владарско-свештена симболика обухвата како појаву злата као материјала, тако и пчеле, меда и воска. Њихова симболика и значења су по свему усаглашена. Злато по свему представља универзални симбол обнове и бесмртности, славе и хероизације. Сматра се, као и мед, за савршену и божанску твар. Оно има пламену сунчеву и краљевску симболику. Божанског је карактера тако да постоје представе богова и божанства од злата. О томе говори и космогонија почетног, првог златног доба. Индоведски брамани сматрају да је злато бесмртност. У грчкој митологији злато еманира сунце и његову укупну симболику: плодност, богатство, власт, топлину, светлост. Злато је оружје светла и употребљавало се за израду жртвених ножева уранским божанствима. Аполон је као бог Сунца био одевен у злато и наоружан оружјем од злата. Код Египћана је злато било пут сунца, богова и фараона. Злато је давало, као и божанска храна – мед, божански и прекогробни живот. Изједначено са сунчевом светлошћу, злато је један од симбола Исуса Христа који је светло, сунце и исток.¹⁶

Нема сумње са златом је у вези владарска и свештена идеологија у функцији есхатологије и деификације. Златна пчела је ту у двострукој диспозицији и обједињава и владарско и свештено.

Митски хероји у својим подвизима често прелазе границу оностраног и при повратку са тог пута доносе нешто златно: златно руно, златорогу срну, златогривог коња, златне јабуке и слично. Волшебни предмети и помоћници осигуравају приступ до оног света: златне сандале, златна чаша, златна капа, златан

---

¹⁶ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Riječnik simbola*, Zagreb 1987, стр. 791-793.

прстен... Приликом повратка божанства хероји треба да препливају златну реку. Златан предмет је, према свему, митолошки знак којим се обележава онострано. С тога сви предмети који су у додиру са „другим светом“ добијају позлату. Злато је митолошки класификатор на пролазу између светова. Оно што оде на „онај свет“, не може се вратити без златног „белега“. Златни предмет у ритуалу има и својство модела космоса, у његовој конструкцији се огледа космичка структура, односно цео митолошки модел и систем. Златна „пропусница“ за онострано и путовање између светова није, међутим, потребна пчели. Она као да је сама по себи „златна“.

Божанска храна сома и свештени напитака (има везе са медом) слива се у два пехара: златни и сребрни. Обредни предмети као и жреци – свештеници су представљени са „златним телима“, а обично људско тело је од глине. Жреци и богови се рађају на другом свету од злата и, према томе, припадају оностраном и заштићени су и недодирљиви и на овом свету.

Злато је медијатор између богова и људи, између онога и овога света, метафора за рађање и подмлађивање. Зато је потребно и тајно знање које ће помоћи активирање сакралне радње у појединим тренутцима и посвећеним просторима обреда.¹⁷

За израду предмета од злата митски изображених, потребан је мајстор, жрец и владар. Владар у митологији старих народа има често и функцију ковача, културног хероја повезаног са космогонијским силама. Свако поседовање знања је дар с неба и припада оностраном и божанском. Митски

---

¹⁷ И. Маразов, *Митологија на златно*, Софија 1994, стр. 9-19.

предмети су пали с неба, извлачени из мора, нађени у гробу, јами или пећини. У многим митовима и први људи су извајани или „исковани“. То је први човек или прародитељ. Хефест је извајао прву жену, а њега је мајка богиња Хера зачала виргинално са врховним богом Зевсом. Мајстор се појављује и као владарски двојник. Златне „инсигније“ раних ратника – владара су израђене од стране ковача тако да се божански демијург појављује у форми владара ковача. Још старији медијатор између светова је пчела што подразумева божанског демијурга у виду пастира пчела и матице – владара кошнице.

Прве погребне маске владара су у доба халколита у Варни прављене од глине, аплициране појединим златним елементима. И Хефест је Пандору извајао од глине и воде, а потом су је богови даривали, највероватније предметима од злата. Направљена од земље божанска девојка је симбол аутохтоности, Богиња земља, ступајући у брак са ковачем, демијургом, владаром, симболише и обележава сакрално место од владара запоседнуте земље. Аутохтони владари се зато не рађају од жене већ од саме земље. Симбол земље је змија, те с тога многи владарски синови бивају зачети са змијом или змајем. Змија је и кућепазитељка. Као симбол инвеституре владара над земљом, појављују се златне гривне са змијоликим завршецима.

Симбол аутохтоности владара је централни храм са владарским огњиштем Хестијом. Хестија као центар земље је најсвештенија тачка, њен пупак, освештани центар - омфалос. Богиња огњишта има свештенице девице које га не напуштају и брину се о вечној ватри. Све што прође кроз руке богиње Хестије, постаје “своје” на прилику као што пчела прерађује у

мед полен којим је напунила киликијске кошаре. Сунчев круг оцртава границе царског огњишта и зато се све решавало и дешавало око огњишта-хестије, у кући где живе претци; ту се приносе жртве, једе, саборује, прославља и рађају законита деца. Трачки бог Залмоксис је од Хестије затражио и законе. Ко сања Хестију, сматра се да је добио знамење за добијање власти. С тога се и ти знаци чувају код огњишта или у храму Хестије. Уколико огњиште пропада, или је срушено и освојено од непријатеља, оно се са знамењима пренесе, на ново место које се освештава тим светим знацима. С тога се божанске инсигније не смеју изгубити.

Симболи су златни и огњевити, па се и најчешће у старим митовима појављује секира-скиптар од злата. Као знак добре владарске и божанске власти је да земљом теку мед и млеко: “Пала му секира у мед”. Златну чашу држи скитска Хестија-Табити и не само она. Златни божански дарови могу да запламте пред прореченим владарем зато и новорођена деца треба да се пренесу преко огња. Појава огња, златних инсигнија, светла и сунца означава појаву новог владара “пресветлог”. Изгревајуће сунце је у истом значењу са паљењем жртвеног огња и рађањем владара. Зато коса и глава владара може да пламти, а златни шлем може да покрива само главу цара. Блештајуће сунце-владар се не сме погледати у очи јер се може ослепети. То исто важи и за мртваг владара који има златну маску. Аналогно томе гробница је предачки центар на “оном свету”.

Златне маске микенског типа су по квалитету и уметничком нивоу знатно ниже од оних код египатских владара. На истом нивоу уметничке стилизације су погребне

маске на керамичким саркофазима Филис-тејаца,¹⁷ потомака балканско-анадолских Пеласта, освајача Египта. Шта више, они се могу једначити са оним Глауковим “ћупом”. Сличног стила је маска и вотивне руке (рукавице?) од бронзаног лима закуцаване на дрве-ну посуду за пепео покојника из Штајерске у Ауст-рији¹⁸

Сакрални предмети од злата се први пут појављују око 5000 година пре н. е. у гробовима откривеним у Варни (Бугарска). Ово чисто “прво злато на свету” је у оквиру кенотафа, симболичног погреб за упокојење душе. Златним предметима и апликацијама од лима украшене су главе-маске од глине. Сви многобројни предмети од злата су већ тада по изгледу атрибуирани у владарској идеологији.¹⁹ Посебно место имају представе животињских рогова од злата који су присутни и у потоњим временима у виду златних ритона за испијање вина и божанске медовине. Међутим, “рогате”, рекло би се, и “летеће и крилате” апликације од златног лима, а поготову оне у виду “бумеранга” лако могу бити и представе пчела. Сличне апликације налазе се и у гвозденодопској гробници у Новом Пазару (Србија), као и у Атеници где су присутне и скулптоване пчеле. Уколико је реч о пчелама, онда су оне овде дате упрошћено, у геометризованој форми.

---

¹⁷ *** Umjetnost u slici, *Visoke kulture Starog svijeta*, Rijeka 1978, стр. 227.

¹⁸ W. Torbrugge, *Pradavna Evropa*, Rijeka 1969, стр. 131.

¹⁹ C. Renfrew, *Ancien Bulgaria's golden treasures*, Nacional geographic, vol. 158, No. 1, july 1980, Wachington, стр. 112-115.

ХРАНА БОГОВА

Пчела је четворокрили инсект чији врхови крила у покрету описују спиралу, или положену осмицу. У природним условима пчеле граде гнездо у дупљи стабла, пукотини или на литици стене, или било којој другој затамљеној шупљини која може да штити пчеле од кише, ветра, жеге и хладноће. Пчелиње друштво сачињавају радилице које су најбројније, само једна матица и извештач број трутова. Матица својим мирисом привлачи трутове који је оплођују у ваздуху док лете. Полни орган трута се прекида и он пада на земљу где брзо угине. Матица носи оплођена и неоплођена јаја. Из оплођених јаја се развијају женски чланови друштва, радилице и матице, а из неоплођених мушки чланови друштва. Ова појава је названа партеногенеза или „девичанско рађање“. Када се у пчелињаку излегу две или више матица, долази до борбе између њих. Побеђује јача матица и пчеле је примају и хране. У сваком друштву постоји само једна матица која остаје до краја живота у кошници, а напушта је једино у случају када дође до ројења. А када дође до ројења матица излети на неку грану при чему „дозива“ младе пчеле звуком „клак-клак“ који сама производи. Из тих разлога људи узимају два камена облутка и благим лупањем производе

врло слично „клак-клак“ и тиме довлаче рој на жељено место, односно у припремљену кошницу у коју потом убацују матицу. Пчеле радилице имају подељене улоге тако да су неке дадиле и хранитељке, неке стварају восак, неке су стражари, чистачи и сакупљачице. У време биљне вегетације сакупљају нектар и у кошници га прерађују у восак и мед. Пчеле се роје у топлом периоду године и када има хране у изобиљу. Кошницу обично напушта половина друштва. После смештања ројака у нову кошницу, пчеле имају велику енергију при чему интензивно изграђују саће и матица почиње да носи јаја. У време зиме функције своде на минимум, али не падају у зимски сан.²⁰

Први и најстарији забележени сусрет човека и пчела одиграо се у Старијем каменом добу, у време последњег глацијала у пећини Паука у Шпанији. Човек је открио пчелињи рој и њихов мед на дрвету, попео се и посегнуо за медоносним саћем које ставља у кошару.²¹ Када је открио ватру, уз помоћ ње и дима човек је лакше долазио до меда, а потом је у време Мезолита и млађег каменог доба уследила доместификација пчела. Људи нису знали за шећер и његово добијање, те је мед као такав био једина храна на бази природног, јако концентрованог шећера. Човек је схватио да мед из неких разлога крепи тело и да има и лековита својства. Медом су успешно лечене и инфициране ране. Схватио је и да непријатни убоди пчела и дејство њеног отрова, делује делотворно на неке тегобе и болести (реума и болови, висок крвни притисак, смањује масноћу у крви, повишава општи тонус). Осим за јело мед се

---

²⁰ Р. Савић, Х. Теримагић, *Пчеларство*, Сарајево 1991, стр. 21, 40-41, 45-46, 52, 54-56.

²¹ Група аутора, *Пчеларство*, Загреб 1979, стр. 15.

користи и за справљање облога и мазање тела. Схватили су да се од меда са водом или вином може добити пиће медовина којим се „опијају богови, хероји и јунаци”. Медовина је била позната свим индоевропским народима од незапамћене давнине. Она је справљана и густа тако да се са хлебом јела у зимским месецима. Од брашна помешаног са медом и водом справљани су медени колачи у посебним приликама.

Од пчелињег воска и лековитих биљака су почели справљање разних мелема. Восак се користио и за бајање и прорицање. Могао је служити и за конзервацију, а пре свега за мумификацију јер је вршио потпуну изолацију тела од дејства кисеоника.²² У старо време восак се употребљавао и да се по њему пише. Дрвене таблице су превлачене воском по коме се оштрим предметом урезају свети знаци и божанске речи. Писање на воску се одржало све до XVIII века.

Прва кошница је несумњиво била кошара плетена од прућа за лов рибе и скупљање плодова. Кошница је у старо време имала исто значење што и кош (котарица), кошара.²³ Те прве кошаре су у различитим деловима старог света плетене у форми ваљка, конуса, купе или пирамиде. Да је тако, сведочи нам пример Египта где су најстарије кошнице биле у форми пирамиде да би тек касније биле израђиване у виду цеви од печене глине. На Балкану и Малој Азији најстарије су кошнице плетене прућем и облепљене блатом конусне форме и такве су остале до новијих дана. По свему је човек почео да прави кошнице за пчеле по узору на кошаре какве је правио и себи за

---

²² Н. П. Јорјиш, *Пчеле и медицина*, Београд 1979; А. Јанковић, *Лечење медом и другим пчелињим производима*, Београд 1982.

²³ *** Ријечник ЈАЗУ, 20, Загреб 1900, стр. 385-386.

становање. Гајење у кошници омогућило је узимање меда без уништавања роја.

Стабилизовање умерене климе и бујне вегетација у Медитерану и на Балкану (Стара Европа) у постгласијалу и Мезолиту је условило уобличавање митологије пчеле и на тај начин она постаје моћан тотем. Пчела је постала најмитологизованија животиња, добротинитељ целокупном живом свету, “крилати анђео”. Њени производи су били посебна храна боговима. Мед и восак су коришћени у религијским обредима и муми-фикацији владара - матице.

По схватању старих митологија за божанства је смрт само кратак сан јер за њих не постоји телесна смрт. Пчела - душа налази тело и буди га. Са “пчеларством владара” се могу довести у везу и поменуте златне рукавице деификованих покојника.²⁴ Кошара или кошница је у то време знак за женско божанство, мајчину утробу. У том смислу је и гроб симболичан повратак у ту утробу матице, мајке земље. Толос зидан каменом се налази под земљом као камена пећина, али у форми куће кошаре облепљене блатом и као такав је на правцу наслеђа старије традиције пећине Палеолита.

Пчела је код старих народа краљевски симбол па је краљ био матица на челу напредне и моћне државе. Као соларни симбол мудрости и реда означава и краљевског сина, иницијанта, дете светлости, душу спојену са божанством, симбол победе, биће ватре, ратни жар и храброст. Круг са шест паока је стари хијероглф за пчелу, а то је прастари симбол

---

²⁴ В. Поповић, *О пореклу ирских архејских предмета на Требеницију*, Старице XV-XVI, Београд 1966, стр. 27.

сунца старих народа. Пчела се повезује и са знаком грома те је блиска и страшном аспекту рата²⁵

На медом и воском мумифицираног и златом обложеног владара после привидне смрти, слеће пчела божанске реинкарнације и васкрсавања на прилику реалне пчеле која је привучена медом и воском слетела при обреду сахране на златну маску и мумију владара. Тиме је велики божански предак духовна матица - на прилику лутке матице на коју слећу и хране је пчеле од злата. Вечна кућа владара на просторима југоисточне Европе и источног Медитерана је толоидна, купаста гробница која је по свему модел старе куће плетене од прућа и облепљене блатом чији је изглед био истоветан пчелињим кошницама. Толоидна гробница деифицираног претка, његов вечни дом, је тако матична кошница чувара пчела, пастира народа. Она је зато и централно место његове државе овога и онога света. Гробно место у пирамиди, толосу или ступи било је на прилику пчелиње матице лутке из које ће се она поново излећи, реинкарнирати, васкрснути. Оваква и слична веровања одговарају религиозно-есхатолошком принципу деификованог владара, који се мумификује да би се спречило распадање тела јер само божанска бића вечно трају.

Гроб деификованог претка, свештеног владара, као централно место је у раном периоду Мезолита, у насељу Лепенски вир, испод огњишта. Огњиште владара је и касније, иако је напуштена традиција сахрањивања под њим, остало симбол централног места племена и државе. Огњиште, пећ, фурума (трибало-трачка реч се код Срба одржала до данас као „фуруна“) са вечном ватром је постојало у сваком насељу и

---

²⁵ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Riječnik simbola*, Zagreb 1987, стр. 486-487.

градовима. У знак поштовања гости су прво послуживани божанским медом, најслађом жртвом. Заједничко огњиште читаве Грчке је била Хестија у Делфима. Уживала је опште поштовање, али јој нису подизани храмови. На римском форуму је храм богиње Весте са свештеницама - домаћицама државног огњишта које су одржавале његову вечну ватру. Вестин храм је био округао јер је опонашао облик првобитне колибе.²⁶ Огњиште је било зборно место читаве породице око кога се окупљају живи и покојни преци који су под огњиштем. Владарско огњиште је с тога освећено и посвећено средиште, пупак читаве државе, омфалос.

Индоведска и хинду пчела је света животиња. Врховни бог сунца и покретач Вационе, Вишну у виду пчеле се одмара на лотосовом цвету, плава пчела на челу представља Кришну, а пчела на врху троугла је еманација Шиве који се зове и “медени”. На врху троугла хришћана је “тачка” која зрачи, све осветљава, све покреће и све види. Она је тако несамерљиво све, сама еманација Бога оца, створитеља и покретача свега. Сви богови у себи садрже природу матице која иако непокретна покреће цео рој те посредно и биљну природу да даје плодове. Бог је на тај начин антиципиран пресликавањем природног узорка, матице, као непокретни покретач.

Бога љубави Каму прати поворка пчела. Соме и Месец се једначе међусобно, а појединачно се повезују са пчелом.²⁷ У *Vedaма* мед се велича као оплодни принцип, извор живота и

---

²⁶ А. Цермановић-Кузмановић, Д. Срејовић, *Лексикон религија и митова*, стр. 557; Ж. Андрејић, *Пресионо месио Рас*, Рача 2001, стр. 22-23.

²⁷ Dž. K. Kuper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, Beograd 1986, стр. 127.

бесмртности, извор надахнућа и снаге. Индра користи сому пред полазак у битку „Индра, пијан од соме”. И Сканда, војсковођа богова, у тријумфу сија као месец у уштапу - пун месец. Идентификација соме са месецом је у вези са схватањем да је месец тајанственим силама повезан са влагом и росом. Соме - Месец има најдражу жену Рохини која је једна од звезда Великог медведа. Месец који јасно сија, пун месец, асоцира на лепоту, радост и свежину. Својом светлошћу месец „враћа у живот сва створења”. Соме се упоређује са спермом Океана.²⁸ Божанска храна соме је с тога била повезана са месецом и месечином „Медени месец”. Веза са пчелом је стога логична ако се има у виду мед као божанска храна. Преливање жртвеног огња сомом даје снагу богу да победи демоне и силе мрака. Бог Индра, громовник и давалац кише, пре него што пође у бој, пије сому. У царству бога смрти душе које пију сому, постају бесмртне.

Мед је основа медовине, напитка бесмртности, која заједно са вином и пивом тече потоцима на оном, другом свету, пиће богова на обредним гозбама за време светковина. Владар је имао и ту главну улогу као „хранитељ народа”. Поготову је код Келта пиће богова, а свргнути краљ понекад умире у бачви медовине док његова палата сагорева у пламену.²⁹ У *Илијади* мртве послужују жарама меда, лонцима од печене глине, жртвеним посуђем које је служило и за похрањивање пепела и остатака покојника после спаљивања (урне).

---

²⁸ S. N. Nevelja, *Staroindijska mitologija*, Beograd 1990, стр. 78-79.

²⁹ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Riječnik simbola*, стр. 395-396.

Овде се опет морамо присетити Глаука и његовог „упадања” у ћуп с медом. Познато је да су Дионисови свештеници тела старијих спартанских краљева Агесо-пилаоса и Агесилаоса облагали медом. И много касније, када је умро, Александар Македонски је из Азије пренешен у ковчегу са медом. Легенда са Крита о Глауку који је упао у ћуп с медом, такође говори о пракси урањања тела у мед. Над бачвом у коју је упао стајала је птица кукумавка која прогања пчеле, али која најављује смрт по народном веровању данас, а вероватно и некада. Међутим, овде ће пре бити у питању Глаук као свргнути владар који умире урођен у ћуп меда, при чему је већ у првој фази извршена мумификација и погребни ритуал, а најзад је и васкрсао. И на погребном владарском пиру се испијала медовина из златних посуда и ритона.

Падајући на земљу сузе бога Ра претварале су се у пчеле. На египатским обелисцима се налазе уклесане пчеле нагнуте главе и раширених крила. Амблем Горњег Египта био је лотосов цвет, а Доњег Египта пчела. Изражавајући своју покорност фараону Египћани су у својим писмима цртали пчелу. На гробовима прве династије фараона редовно је сликана пчела. И за Египћане је била „животодавка” па је из тих разлога била у вези са рођењем, смрћу и ускрснућем, чедношћу и животом у хармонији. Понајвише је била симбол краљевског достојанства.³⁰ У гробницама се виде и слике кошница и како се долазило до меда. Уосталом, Протеј је египатски свештеник који је саветовао Аристаја како да поврати пчеле које су му угинуле. Најстарије кошнице у Египту су биле пирамидалног изгледа аналогне пирамидама,

---

³⁰ *Исџо*, стр. 126.

гробницама и вечним кућама египатских свештених владара - фараона. Мед је имао посебну улогу у медицини и религиозним обредима и церемонијама у египатским храмовима.³¹ Балсамовање у меду потврђено је и у налазима у Египту. За разрешавање још једног питања у вези са пчелом у Горњем Египту може послужити гробно благо краљице Аманишахета из Мерое (Судан), из I века пре н. е. На златним наруквицама приказане су четворокриле богиње које окружују једну већу која стоји на лотосу.³² Једна од наруквица има привеске у виду пчела. У многим митологијама јавља се божанство - пчела на лотосовом цвету. Постоје и многи примери четворокрилих богиња у Египту, Месопотаму, Грчкој, Ирану... (Потнија Терон – „Владарка животиња” је четворокрила, асирска мушка четворокрила божанства држе крилате бикове). По свему су у питању божанства персонификације пчеле јер пчела јесте четворокрила.

У Египту је кишна сезона и поплава Нила одређивана са појавом звезде Сиријус, а то је довођено у везу и са настанком меда. И Плиније пише повезујући настанак меда и његових лековитих својстава са звездама и појавом Сиријуса: „Тај мед потиче из ваздуха и у највећој мери зависи од појављивања звезде, углавном Сиријуса. Ујутру када се појави зора, лишће дрвећа је покривено медом... Након изласка звезде, ако не уследе олује и роса се полако угреје сунчевим зрацима, то није мед него медикамент благотворних својстава за лечење очију, рана и унутрашњих органа.... Ако је мед добијен након изласка звезде Сиријус, и ако се истог дана појаве звезде Венара,

---

³¹ Н. Абацић, *Пчеле и здравље*, Београд 1985, стр. 250.

³² *** Умјетност у слици, *Високе културе Сиварој свијетна*, Ријека 1978, стр. 232.

Јупитер или Меркур, нема бољег средства које би ослободило човека од болова и смрти од чудесног нектара”.³³

Асирија је називана земљом меда, а већ око 2000. године пре н. е. тела умрлих су облагана воском и потапана у мед. Асирци су изузетно вешто руковали пчелама, а већ су познавали звучну тајну којом су владали пчелињим ројевима.³⁴ Хетитског несталог краља - бога Телепинуа налази и буди пчела. Жена богова посла пчелу: „Потражи Телепинуа! Ако га нађеш, убоди га у руке и ноге, присили га да нам се јави. Узми нешто воска и очисти га. Нека буде чист, учини га светим и доведи га к мени!”.

Велика богиња мати је имала име матица. Матица је у језгру пчелињег роја, она је неуништива, живи преко 60 пута дуже од пчела. Она је по свему њихов владар. Њој је намењен најчистији, нарочито процеђен и скоро потпуно сварљив мед. Реч мати и матица имају вишеструка значења. Индоевропско „матар” у значењу мати, мајка истоветно је прасловенском „мати”, матка. Мати је и земља, за град и државу се каже мати, мати је и риба, мати се зове и кошница у којој се рој пчела излегао, чокот лозе од кога се узима калем је мати. Осим матица пчела зна се и за матицу, извор од чега нешто настаје, женка која се држи за оплодњу, матица је и мајдан где нечега има у изобиљу, или место у реци које је најдубље, где има рибе у обиљу, мати осталој води. Матица је и већи комад камена кремена од кога се од Палеолита до Нове ере одбијају оштри комади који су коришћени за оруђе и оружје. Најзад, матица је

---

³³ Плиније, *Историја природних наука*, XII, XIV.

³⁴ Н. Абацић, *Пчеле и здравље*, стр. 250.

главна црква.³⁵ Матица око себе окупља читаво друштво, род, односно рој.

Позната је легенда да пчелињи рој води атинске бродове при селидби у Малу Азију. Заправо, даривање људи знањем пчеларења је својствено боговима који су храњени медом пчелињег роја, те зато они и воде пресељење у нове земље. У античкој традицији пчелињи рој се изједначава са облаком на небу, а у словенској се рој назива сенка што је опет аналогно облаку. Код Руса нарастање пчелиње силе и роја се изравњава са развијањем облака и облачности. У влашко-румунској традицији само вода помешана са медом може да угаси пожар изазван небеском муњом на дан Св. Илије.

На овај начин се пчела повезује са култом Св. Илије који је код Словена заменио бога Грома. Грчки бог Зевс као и један његов син, Мелисеи је одхрањен од стране пчела, а поменуто је да су и Зевс и његов син громовници. Мелисеј је и име једног од курета који је заједно са браћом чувао златну колевку у којој је негован мали Зевс. На основу његовог имена и њега можемо довести у везу са пчелом (Мелиса). Тако се уочава да су и пчела и бик небески водени елементи и главне хипостазе бога олује и грома. Курети сапутници Богиње мајке и новорођеног Громовника ударају по штитовима или цимбалима да би заглушили плач малог бога и тако сакрили од Крона. Курети су демоновита бића сродна Корибантима, а приписују им се разни проналасци: припитомљавање животиња, обрада метала, игре с оружјем... Они су заштитници градова и утемељивачи цивилизације. На тај начин је постепено оформљен мит о богу олује, син-бик Велике богиње, отхрањен од пчела које једино

---

³⁵ *** Ријечник ЈАЗУ, 27, Загреб 1908, стр. 524-525.

могу да га умоле за кишу која треба да осигура пролећно рађање природе.

Пчелињи рој у фолклору има јако изражену сексуалну симболику и женско начело. Богиња мајка, покровитељка брака, ступа у брачни однос као пчела. Рој има спиралну организацију, а познато је да спирала има велику појавност у неолитској орнаментици. Међутим, спирала може бити да представља и рад крила пчеле. Заправо сваки пар крила пчела се покреће у спиралном циклусу.

БОЖАНСКЕ ХРАНИТЕЉИЦЕ

Деметра је била „чиста пчела мати”, а њене свештенице су биле мелисе, пчеле. Питијске свештенице у Делфима су биле делфске пчеле, а жреци и свештенице у Елеусини су такође пчеле. Најсакралнији предмет у Елеусинским мистеријама је била скривена кошница која је отворана пред неофитима. Појава пчела је означавала најаву госта, а гост је по свему био божанска епифанија. Као амблем Деметре, Кибеле и Дијане пчела је била лунарна и девичанска. Пан, у значењу пашњак, био је чувар стада и кошница и са Пријапом је био заштитник пчела и пчелара. Оне на прилику Каме код Грка прате Купидона кога су претходно уболе.³⁶ Пријап је син Афродите, богиње љубави и Диониса. Афродита уништава светог краља после љубавног чина на планинским врховима, као што пчела матица уништава трута исчупавши му полне органе. То је разлог појаве пчеле на вресу и црвене одеће приликом Афродитиног љубавног чина са Анхисом на врху планине. Одатле потиче и поштовање Кибеле, фригијске Афродите на планини Ида, као краљице пчела. У томе је и порекло обичаја

---

³⁶ Y. K. Kuper, *Ilustrovana enciklopedija simbola*, стр. 126-127.

Афродитиних свештеника да у религиозној екстази сами себе кастрирају у знак, сећања на њеног љубавника Атиса.³⁷ Овде се ваља потсетити египатске Афродите, Изиде и њеног мужа Озириса кога је кастрирао бог Сет у лику дивљег вепра.

Диктијске пчеле са Крита долећу и хране небеског краља, онога „који припада пчели” или оном који је „чувар пчела”. Овде се свакако мисли на владара „пастира народа”. Критски бог Зевс се родио у пчелињој пећини - кошници, а пчеле су га потом отхраниле. Још једна пећина се помиње у *Odisseji*, али у Фокидском заливу у којој је преноћио Одисеј. У њој су се налазили ћупови са две дршке који су служили и као кошнице, као карлице и као судови за изворску воду. Порфирије је тврдио да су то пећине у којима су обављани обреди смрти и поновног божанског рођења. Ћупови су, као кошнице, били урне изнад којих су се душе виле као пчеле.³⁸ Уствари нимфе су ту у каменим врчевима чувале мед јер су гајиле пчеле, а на разбојима су ткале пурпурне хаљине.³⁹ Нимфе су кћери бога Зевса и кћери река, старају се о деци људи и богова, имају ијатричке способности јер знају лековите изворе и траве. Обично нису имале храмове, а поштовање им је указивано близу извора и у пећинама. Очувале су Зевса и Диониса. Једна од Зевсових кћери је и Хеба, богиња вечите младости која сипа нектар бесмртним боговима из златног врча. Херкул се оженио Хебом када је дошао на Олимп.⁴⁰

---

³⁷ R. Grevs, *Grčki mitovi*, стр. 64, 66-67.

³⁸ *Исио*, стр. 403.

³⁹ С. Освалт, *Грчка и римска митологија*, Београд 1980, стр. 238.

⁴⁰ *Исио*, стр. 237-238, 358,

У грчкој митологији нимфе и свештенице које поседују моћ прорицања називају се Мелиса (пчела). Тим именом називају се Зевсове дојкиње, свештенице појединих богиња и делфске свештенице (Деметре, Артемиде, Персефоне, Реје). Мелиса је и име нимфе која је прва научила људе да користе мед. Из раскомаданог Мелисиног тела изројиле су се пчеле. Нимфе Амалтеја и Мелиса, или Адрастеја и Ида, кћери критског побожног краља Мелисеја (пчелар) ставиле су у златну колевку малог Зевса хранећи га медом. Мелисеј је први човек који је принео жртву боговима и увео светковање празника. Мелисеј је прву кћер Мелису добио у браку са првом свештеницом богиње Магна матер. Због тога се и свештеници Магне матер називају Мелисаи.⁴¹ У вези са Мелисајем су и Курети који чине опход у пећинама ступајући у однос са пчелама и медом. И курети, синови критског цара Мелисеја, су били митски пчелари који су то знање пренели људима и првом куретском цару Гаргорису. Бавили су се и прорицањем и тако су предвидели како ће бити откривен Минов син и да ће упасти у бачву са медом. Крети су били слични корибантима који врше мушки тијас анадолске Велике богиње Кибеле која се идентификује са мајком грчких олимпијских богова, богиња Реја. Анадолско-хетитска Велика богиња открива заспалог Телепинуа уз помоћ пчеле што се везује за древни мит о периодичном оживљавању природе која у току зиме спава. И словенска митологија допуњава овај митски садржај. Код Руса “јаре пчеле” доносе кључеве са којима се “откључава пролеће”, а руски пчеларски термин „телепин” за рој се етимолошки

---

⁴¹ А. Цермановић-Кузмановић, Д. Срејовић, *Лексикон религија и митова древне Европе*, стр. 341-342.

доводи у везу са Телепинуом. Да би се спасили суше, Бог се жени са Сунцем, а у тој свадби пчела има велику улогу прислушкујући ђавола. Особина пчеле да предсказује временске прилике и неприлике, које су пресудне за људску заједницу, својим понашањем и зујањем је доводе у непосредну везу са богом олује, грома и кише.

Нимфе су вечно лепе и младе Зевсове кћери које живе у природи, по шумама, планинама, пећинама, пољанама крај вода. Сматране су и кћерима Океана или богова појединих река. Наклоњене су људима, а посебно пастирима и одгајању божанске деце. Оне које живе по шумама називају се дријадама и мелијадама. Мелијаде, нимфе јасеновог дрвета, сматране су најстаријим. Нимфе Брисе су научиле Аристаја пчеларењу, а нимфе Трите су изгледа биле пчеле и захваљујући меду су имале дар за прорицање који су предале и самом Аполону. Пошто су пчеле, у давној прошлости, живеле у шупљинама дрвећа, то не чуди постанак схватања код људи да у стаблима живе душе с обзиром да се душа претвара у пчелу. Заиста, њихово зујање из стабла подсећа на оглашавање душе. Човек је пчеле најлакше уништавао ватром, а и саме пчеле привучене ватром и светлом улећу у пламен огња. Спаљивањем тела претка се постизало прочишћење душе и спречавало њено лутање.

Нимфе се старају да цвета цвеће и да плодови сазревају. Пчеле и мед су њихов дар. Прича се да су нимфе научиле људе биљној исхрани и да је на тај начин искорењен канибализам. Уколико прихватимо овај митски архетип онда се може закључити да су тајну пчеле знале посвећене жене, мелије. То би значило и да су при свим храмовима постојали пчелињаци

чији су оне биле пастири. То подразумева да су жене почеле да се баве припремом хране што је довело до промене начина исхране људске заједнице и дефинитивног напуштања употребе људског меса за исхрану. Дакле, по узору на пчеле човек је почео да користи биљке за исхрану, крзно животиња за одевање, а то је морало бити још у Палеолиту. Још тада је пчела постала митолошки архетип. Из овога произилази да су жене у матријархату узгајале пчеле, вадиле саће са медом, лечиле и прорицале. Пошто су прва божанства лова у женском лику то су оне тада биле са мушкарцима равноправне и у томе. Долазимо до тога да су само човек, односно жена и медвед користили пчелињи мед од давнине. Спој жене, знања и моћи пчела доводе нас до порекла нимфи, мелија које поседују моћ лечења и прорицања. С тога ништа не чуди да је веза жене ловца - ратника и медведа касније финализована у лику богиње Артемиде.

Јонска богиња пчела Мелиса се повезује и идентификује са богињом лова Артемидом. Богиња Артемида је такође матица којој се приноси божански дар и храна: мед, нектар и амброзија. Артемида из Ефеса је украшена и венцима од гранчица разних воћака са пчелама. Нимфама Најадама се жртвује цвеће, венци, мед и млеко. За људе убоди пчела и мед лече: враћају вид, чувају здравље, јачају телесну снагу, лече од смрти - оживљавају мртве (пример Телепинуа). С тога се може довести у везу са Асклепијем и Дионисом. Уостало, и малог Диониса је медом хранила Аристејева кћер Маркрида. Нимфе

су дадиље и малог бога Диониса.⁴² Код Трибало-трачана овај дублет оличава Трачки Дионис и богиња лова Бендида.⁴³

Са медом и пчелама је у директној вези и медвед, те је тако јасно зашто је Артемида Брауронија персонификована мечком.⁴⁴ Медвед стално прати Артемиду, богињу месеца. У дохеленском периоду, пелашко-хетитских симбиоза Артемида је такође мечка Алаксанда.⁴⁵ С тим у складу је и Алаксандус, медведолики херој. У Аркадији су веровали да воде порекло од Аркаса, заштитника божанства земље, чије име значи и „медвед”. Према миту Аркасова мајка је била Калисто, нимфа повезана са Артемидом. Калисто је позната и као сазвежђе Велики медвед. Калисто је, уствари, била ћерка краља Ликаона која је са Зевсом родила сина Аркоса, праоца Аркађана, због чега ју је Артемида претворила у медведицу, а Зевс заузврат у звезду.

Најлепша од нимфи је Калиста, пратиља богиње Артемиде. Артемида је од њих захтевала да буду савршено чедне. Међутим, Калисту је завео Зевс, а када је приметила да је трудна, претвара је у медведицу и почиње да је устрељује. Зевс је односи на небо, а касније њен лик поставља међу звезде. По једном другом тумачењу Зевс ју је и претворио у медведицу.⁴⁶ О празнику Артемиде Брауроније на Атици појављивале су се две девојчице обучене као медведице, што се тумачило довођењем у везу Артемиде са Великим медведом. У старијој верзији мита о Артемиди Зевс је насртао на њу. Она се најпре

---

⁴² Д. Срејовић, *Речник грчке и римске митологије*, Београд 1987, стр. 289-290.

⁴³ Д. Попов, *Тракијска богиња Бендига*, Софија 1981, стр. 22-39.

⁴⁴ *Истио*, стр. 93-99.

⁴⁵ М. Будимир, *Alaksandus*, *Историјски часопис*, I, 1-2, Београд 1948, стр. 12-23.

⁴⁶ R. Greys, *Grčki mitovi*, стр. 78-79.

претворила у медведа у покушају да га избегне. Артемида је у почетку управљала звездама што је касније преузео Зевс.⁴⁷ Уколико се има у виду да су пчеле супститут за душе као што су то и звезде онда је јасна релација да је небо пуна кошница. Брига Артемиде за пчеле је равна бризи за звезде.

Богиња лова је често у пратњи јелена и пса. Јетра и прах рогова јелена имају ијатричка својства. Отпоран је на ујед отровних животиња, а поготову змија које убија и једе. У веровању пагана, у његовој утроби се после убиства смртне отровнице разгори огромна жеђ и он креће у потрагу за извором воде. Истоветну ватрену жеђ има и пчела која такође прати Артемиду. Та жудња је иста као жудња верника за извором воде живе која тече у живот вечни. Јелен је често представљен као жртва лава или пса, симбола смрти, представљајући узношење душе у тренутку страдања у праисконском схватању смрти и загробног живота. Због својих чудотворних одлика везаних за регенерацију живота, јелен се касније, у веровању пагана, јавља и као атрибут духа пролећа. Тиме јелен па и лов, као апотеоза смрти, има велику улогу у култу предака и погребном. Мистично сједињење ловца, Артемиде и јелена има праузор у хтонском божанству, човеку са јеленским роговима, даје слику претка психопомпа, Косидија, који у самртном часу долази по душу човека да би је однео на онај свет.

Медвед је тако симбол деификованог ратника, ловца и владара. Каснија фаза се може пратити у развијеној грчкој митологији са врховним богом Зевсом. Зевс је себе претворио у змију, а своје дадиље у мечке.⁴⁸ И дачко-трачки врховни бог

---

⁴⁷ *Исѿо*

⁴⁸ *Исѿо*, 40.

Салмоксис-Залмоксис је „мечји бог”, „некада када се родио био је постављен на руно (крзнени покров) мечје коже”, с тога је био „покровитељ, господар”. Зато су три кључна сазвежђа северне небеске капе: змај-змија и два медведа. При свему овоме треба стално имати у виду да су звезде по веровању старих народа небеске пчеле, душе предака. Уствари, читава ова диспозиција се разрешава тиме да се бог Зевс хранио медом и млеком козе Амалтеје. Себе је претворио у змију, своју дадиљу, богињу пчела, Мелију - Артемиду у мечку, а Амалтеју је претворио у сазвежђе јарац и поставио на небо.⁴⁹ Као храна богова и у *Библији* обећаном земљом теку „мед и млеко”.

Код фреске која представља пчелињу кошницу у Чатал Хијуку је и рељефна глава козе са правим, природним роговима. Објашњење за појаву и ове рогате животиње и функције у култу богиње пчеле, налазимо у вези Зевса који је у пећини планине Иде на Криту отхрањен медом пчела и млеком козе Амалтеје. Осим тога, љубимац муза је и козар, пастир Коматас који им приноси жртвене козе и кога због тога господар кажњава тако што га је зазидао у великом сандуку. Али музе су послале пчеле које су га храниле медом и он је остао жив. Покровитељ пчела у грчкој митологији је и Пан, козороги и козоноги син Хермесов. Веза између козе и пчеле је и данас врло уочљива у фолклору. Код Словена постоје многи обреди и песме у којима коза има јаке везе са природним циклусима и изобиљем плодореда. Исто тако се морамо присетити да је испред Телепинуа кога буди пчела постављено дрво на коме виси кожа жртвене козе пуна плодова природе. У индоведском ритуалу Ашвамеда испред жртвеног коња води

---

⁴⁹ *Исџо*.

козу која ће бити прва жртвована. И Грчка богиња љубави Афродита је понекад представљена као коза у трку, Епитрагија. Њен син Ерот је добио убод пчеле који се тако равна са убодом љубавне стреле.

Најзад, и у хеленском свету пчела је епифанија божанства или гласоноша. С тога је сасвим у складу да она персонификује и Хермеса који уз помоћ својих криларих сандала најбрже јури од свих богова лако прелазећи из горњег у доњи свет и обратно. Тако појава пчеле на неком артефакту означава и место силаска у Подземље, а када се пчела појављује између две изувијане змије представља божанског гласоношу Хермеса.

МАТКА СЛОВЕНА

Мед је симбол живота и смрти, зимског сна и доброг вида. Мед се даје иницијанту као знак вишег нивоа живота и у посвећењу пролећног буђења. Но, мед се даје посвећенима и осуђенима на смрт. Сократ је испио отров са медом који има улогу да га одведе у доњи свет као супститут пчеле која силази у доњи свет. Мед ће га тамо препородити, хранити и пробудити душу. То је још један спој са пролећним буђењем. За Германе је медвед „вук пчела” уколико се има у виду значење имена митског јунака Беовулфа на старогерманском. И митски Зигфрид је ухватио медведа када је пошао у ковачницу-пећину патуљка Мимира да би му поправио очев чаробни мач који треба да победи змаја. У читавој старој Европи (Балкан и Подунавље) и новонастањеној Западној Европи из пећина еманира тајанствени дах медведа, али и пчела. Словенско име медвед или медвјед је кованица у значењу „онај који мед види” или „мед једе”.

У веровању Срба медвед је некада био човек, а на основу тога што се на Св. Андрију (30. новембар/13. децембар) обавља

низ култних радњи и не сме призивати, видимо да је то дан медведа.⁵⁰ По свему све то чини реликт неког прехришћанског божанства које се идентификује са медведом. У Хомољу се верује да Св. Сава чува људе од мечке. Међутим, најзначајнији дан је Св. Андрија познат и као Мечкин дан. Он је и заштитник медведа. Познат је и као Мечкодава, а често се верује да јаши на мечки.⁵¹ Св. Андрија је изворно син Јонин и брат Петров, рибар по занимању. Био је најпре ученик св. Јована Крститеља, а потом Исусов. Он приводи свога брата Петра Исусу. Проповедао је хришћанство у Византији, Тракији, Подунављу, Русији, Црном Мору, Епиру, Грчкој и Пелопонезу. У хришћанској теогонији се, међутим, не повезује никада са медведом.⁵²

Блискост медведа са боговима је и у томе што он спава у пећини или шупљем храсту. Верује се и да жена може имати деце са медведом и обратно (види и у народној приповетки *Међеговић*). Сељани верују да пролазак мечке кроз село односи болести и зато воле да их Цигани доводе да играју. Пошто се болест плаши од мечке, то се практиковало да болесне и породиље гази мечка.⁵³

У вези са мечком је и Св. Прокопије на чији дан се ништа не ради. Каже се да је Прокопије био кованџија, пчелар коме је једне ноћи мечка све трмке са пчелама појела и зато се због жалости убио. На основу ове фабуле може се довести у везу са традицијом старогрчког митског хероја Аристаја или Мелисеја

---

⁵⁰ Т. Ђорђевић, *Природа у веровању и предању нашег народа*, књ. I, Београд 1958, стр. 252.

⁵¹ *Истио*, стр. 259-260.

⁵² Епископ Николај, *Охридски њролої*, Ваљево 1991, стр. 955.

⁵³ *Истио*, стр. 263.

иза којих се крије бог Зевс. Бог га је узео за свеца и зато га посебно поштују они који имају пчеле. Међутим, Прокопије, односно Неаније је из Јерусалима, а био је у војној служби цара Диоклецијана. Не доводи се у везу са пчеларством.⁵⁴ У Македонији је Св. Илија пчеларска слава „Тада се народу мед дели пред црквом”. Већи број кулtnих радњи око пчела везано је за Божић и Бадњи дан.⁵⁵ Сматра се код Руса да пчеле у зимовнику треба слушати на Јевдокију, 1. марта; на Благовести, 7. априла, треба отварати зимовник и износити кошнице; на дан Зосима Саватија, Зосима пчелара, 30. априла, пчеле су довожене на пчелињак; на дана Јована Крститеља - Ивана Купале је размножавање пчела, 7. јул; на други Спас, 19. августа, освећиване су јабуке и мед; на Пасиков дан, 22. септембра, пчелари сакупљају кошнице са пчелињака; у част Зосима Саватија, светих покровитеља руског пчеларства узимала се „пчелиња деветина”, 2. октобра; дан Саватија пчелара је 10. октобра.⁵⁶

И код Срба пчела је весник, гласник и извидник богова. У причи о настанку земље у Бољевачком крају Бог шаље пчелу. Та прича садржи и одјек схватања да је мед измет пчеле, храна божја, који ће „...од сада сваки јести и без њих се неће моћи бити”. У Власеничком котару Бог шаље пчелу која слеће ђаволу на капу (главу) и тајно слуша шта говори. У истоветној причи

---

⁵⁴ Епископ Николај, *Охридски ѿролої*, стр. 520.

⁵⁵ Т. Ђорђевић, *Природа у веровању и ѿредању нашеї народа*, књ. II, Београд 1958, стр. 224.

⁵⁶ Г.Д. Билаш, Н. И. Кривцов, В.И. Лебедев, *Календар ѿчелара*, 70, 88, 158, 179, 195, 211,

из Војводине Бог шаље архангела Гаврила да прислушкује.⁵⁷ Пратећи генезу ове приче до христијанизације, долази се до закључка да је дошло до адаптације митолошке матрице пчеле и једначења са анђелима. И у причи о ђаку који је украо мед и учитељу који га открива, пчела је та која слеће на главу онога који је крадљивац. Интересантно је да Срби сматрају, као што је то случај у индоведској митологији, да пчела слеће на главу божанстава. Али код Срба влада уверење да је пчела излетела из Христове главе. Као далеки одјек илустровања традиције мумифицирања код Срба медом и воском служи пословица: „Ћути као заливен”.

У Хомољу се сматра да је пчела настала од суза бабе која је жалила за сином кога је удавио ђаво у воденичком јазу: „Од твојих суза створиће се пчела чијим ће се поганом сваки хранити, само не онај који ти је сина уморио”. Ово схватање као да има свој извор у митологији Египћана и веровању да пчела настаје од суза бога Ра. Народ верује да ђаво све једе сем меда и не трпи мирис воска. И у Хомољу у свим причама пчела слеће ђаволу на капу.⁵⁸ У једној легенди из Источне Србије Бог је створио сунце од воска тек пошто је створио светле небеске даљине и у њима Рај. У Рају је имао Беле пчеле које су летеле по рајском цвећу. Бог је ту имао небројене трмке које су оне пуниле медом. Када је оцедио мед, напунио је „божји ћуп”, а восак је отопио и излио у једну плитку „паницу”. Од тог изузетно светлог и жутог воска пожели да нешто направи што

---

⁵⁷ Л. Ђаповић, *Чесџице космојонијској миџа*, Гласник Етнографског института, XXXVI-XXXVIII, Београд 1988, стр. 123-124.

⁵⁸ Т. Ђорђевић, *Природа у веровању и предању нашеј народа*, књ. II, стр. 209-210.

ће трајно да остави свету, да светли и да га греје. Зато баци восак у небо и рече : „Сини Сунце!”.

Потом је почео да ствара свет на Земљи који ће Св. Ранђео подучавати у свему. Дан када је Бог резао своје небеске трмке и када је од воска створено Сунце је Преображење.⁵⁹ Уз ову легенду се говоре и подукe: да је пчела старија од Сунца и зато је најпоштованија на Земљи, она не сме да се убије, да се наљути, она је пра мајка, све њено је благословено.

У нашем народу се врло често помињу и беле пчеле. „Кад маторка кошница да први рој, онда се тај први рој зове првенац, а кад исти првенац у истој години пусти рој, онда се тај рој зове парожак, па кад и овај парожак, опет у истој години, пусти рој, онда се тај рој зове бијела пчела“. У народу се сматра за велику срећу „да кованције добијају бијеле пчеле“, а за оне који су срећни у било ком послу се каже да стичу беле пчеле. Израз „беле пчеле“ означава изобиље и богатство. Вук Караџић је забележио пословицу: „Обрадовао се као да је нашао бијеле челе“. У Црној Гори се каже да је прапраунуково дете бела пчела.¹⁸ Али, беле пчеле се појављују и у нашој старијој, апокрифној књижевности: Народно житије св. Јована Рилског, апокриф о гостољубљу Аврамовом и апокриф о Асенети. Јовану Рилском се пред смрт јавља св. Јован Богослов са радосном вешћу да му се ближи крај овоземаљског живота. У том тренутку долете бела пчела и улете у уста рилског пустињака, а од тада његов дух поче да се вије по планинама

---

⁵⁹ Ову легенду је записала Светлана Стевић-Вукосављевић у селима Милатовац и Изварица, а казивали су је Стојадин Гавриловић и Милојко Ракић.

¹⁸ Т. Ђорђевић, *Природа у веровању и предању нашег народа*, стр. 208; М. Бјелетић, *Беле пчеле, Боје, Кодови словенских култура*, бр. 6, Београд 2001, стр. 106-107.

као орао и голуб златних прса. Када су Света Тројица посетила Аврама овај закла теле да их угости. Из његове крви излетеше пчеле беле као снег. Након гозбе Тројица васкрснуше теле и прорекоше Сари да ће родити сину и то се испуни. Асенета, кћи фараоновог саветника, се заљубила у Јосифа и поверова у Бога Израеловог. Дође јој анђео и затражи сат меда, а она оде у своју собу по сат меда бео као снег. Анђео јој каже да је то мед који су створиле рајске пчеле и који једу анђели, а ко једе од њега неће умрети никада. Тада узлетеше пчеле беле као снег, црвених крила, позлаћених глава, велики као стршљени и прекрише Асенету од главе до пете. Анђео им рече да оду од Асенете, а кад оне то учинише падоше на земљу и све помреше. Анђео им тада рече: „Устаните и идите на место своје“ и оне оживеше.¹⁹

Тумачећи значење израза „бела пчела“, Бјелетићева полази од тога да је тиме означена јединка према боји тела наводећи Аристотелов запис о белим пчелама из области Понта које се одликују великом белином и особином да два пута месечно дају мед. Она сматра да бела боја има симболику која означава сакрално, чистоту, светлост и пре свега плодност. Бела боја у фолклору означава ретке појаве у значењу вредна. Беле животиње се сматрају посебним, чаробним или царевима своје врсте. Појава беле пчеле пред смрт свеца је објава будућег вечног живота у царству небеском и ускрснућу. И у индоведској митологији јогин Годајама сишавши на реку да захвати воде „захвата живот краљев“ и одлеће у виду пчеле при чему у потери за њим креће Мајанамати све до подземног

---

¹⁹ М. Бјелетић, *Беле пчеле*, стр. 109-110.

света.²⁰ Појава белих пчела из Аврамове жртве телета се може тумачити као предзнак будућег рођења.²¹ Скаска о прекривању Асанете ројем пчела као да има своју каснију реплику у причи о Карађорђу и његовој мајци којој је бацио кошницу са пчелама на главу што није имало кобних последица. Овде је у питању симболика Богиње мајке на чију главу слећу или се роје пчеле.²² Покривање тела пчелама има есхатолошку функцију у објави васкрсења и вечног живота. Такав је случај са једном легендом о моштима Св. Саве које су склоњене у манастир Довољу, односно у пећину Ћурукачу на десној обали реке Таре. Самтра се да мошти Св. Саве нису спаљене 1595. године јер су ту сакривене у некакав сандук који је прављен на брзину. У тој пећини је провео много година тако да је сандук обрастао у маховину. У њему су се запатиле пчеле и одатле се ројиле. Неко је тражећи пчеле и мед открио сандук и у њему мошти Светитеља тако да су пренете у манастир Довољу.²³

Бог је наредио да се пчеле и матица никада не паре, да матица леже јаја бестелесним зачећем на прилику Богородице на коју је слетео Св. Дух. Из овако створених јаја се излежу пчеле радилице и матице и због тога се пазило да се у пчелињаку не дозволи парење животиња. То је разлог брижном ограђивању пчелињака, а због урукљивих очију на ограду се стављају плашила у виду лобања дивљих и домаћих животиња: коња, вола, медведа или вука.⁶⁰ Када коме вештице краду мед,

---

²⁰ М. Елијаде, *Јога*, Београд 1984, стр. 313.

²¹ М. Бјелетић, *Беле пчеле*, стр. 111-116.

²² Ж. Андрејић, *Кошарна као шајно место за ритуално и жртвено убиство прореченог владара*, Митолошки зборник 7, Рача-Београд 2002, стр. 58.

²³ М. Драговић, *Св. Сава није спаљен*, Пожаревац 1930, стр. 12-13.

⁶⁰ Т. Ђорђевић, *Природа у веровању и предању нашег народа*, II, стр. 211, 227-228.

да би их спречили, сељаци кољу потпуно црну овцу или овна и сву утробу и црева изваде и распротру по пчелињаку⁶¹ као прастари одјек на приношење рогате заветне жртве из чије лешине се роје пчеле.

Мед код Срба има видну улогу у култу мртвих. Ни једна даћа за покој душе не може се обавити без употребе меда. Срби верују да мед постаје од јутарње росе и руменила као дар богова, расут по цвећу и лишћу. Мед је омиљено јело богова и покојника. Њиме се премазује погача и прелива кољиво које се дели присутнима пре свих јела за покој душе. Зато се мед износи за Бадње вече и једе са орасима, а потом се од њега чува и служи као лек. Медом се премазује и погача која се даје породиљи, а на дан свадбе, пре невестиног уласка у младожењину кућу, њиме се намаже довратник, који младенци лизну (данас се послужи медом испред врата), да им буде слатак заједнички живот.⁶²

За пчеле се каже да пасу, а за матицу да је главни домаћин. Она не излази никада из кошнице, улишта, на све стране мудро пази и управља. Она се понегде зове матка, мати медена, а у ужичком крају је она „владар у трмки”. Срби пчеле сматрају светом и благословеном животињом и одају јој поштовање због меда и још више због воска. Народ сматра за смртни грех убити пчелу.⁶³ Међутим, некада се добијање меда и воска остваривало тако што су пчеле убијане, најчешће на Крстовдан (14. септембра), на различите начине. Најчешће

---

⁶¹ *Истио*, стр. 239.

⁶² Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд 1970.

⁶³ Т. Ђорђевић, *Природа у веровањима и предањима*, стр. 215-216.

хладном водом или паљењем ватре. Прво саће и мед се баце у ватру да изгоре.

Код Осета је сачувано име Мерита или Мериса за Богињу пчела. У бугарском фолклору се за успешно и обилно изројене кошнице каже да су „леваци” и да је свака пчеле „лева”. Дакле, „лева пчела” је идеално женско митолошко биће, пчела која може сакупи највише меда и које су недоступне за било које негативне духове и од којих бежи све што је лоше. Пчела је повезана са представом младости природе, пролећем и малом децом.

Кукерска игра волова за царско орање је повезана за волове али и за пчелу, јер су главе маскирали са пчелињим кошницама. Једно бугарско предање је везано за „Пчелна скала” и сахрањивање у Родопима које су се некада у тракијско време звали „пчелиње кошнице”! За тај гроб се повезује и легенда код Бугара о Краљу Марку. Када је бежао од Турака Марко се са својом мајком сакрио у тој пећини. Расплодио је пчеле и уопште није излазио. Ова легенда је директно у вези са традицијом старих божанстава која су отхрањена медом пчела у пећинама (Зевс, Дионис, Коматас, Мелисеј, Глаук), нестајањем хероја и појавом пчела на месту где су се они склонили. Краљ Марко, као и Миносов син који је умро, али „живи” у гробници, живи затворен и ван света и једног дана ће се појавити, односно васкрснуће.

Код Срба и многих Словена се пчела зове Бичела што је опет доводи у везу са биком, а у тај круг улази и литавско божанство Бубило. На тај начин се бикопчела доводи у везу са

грчким називом за пчелу „бико-рођена”.⁶⁴ Са друге стране се бик за орање назива Бичелац. Тако се још једном митолошки дублет који чине бик и пчела потврђује и кроз истоветно име. Код других индоевропских народа није такав случај, али је занимљиво да се на староегипатском божански бик зове Апис, а на латинском се пчела зове „apis”.

И у скандинавској митологији бог Один извршава многе подвиге да би успео да окуси Отроиров мед мудрости. Животни и свештени мед је везан и за космички храст, дрво Игдрасил. Веза пчеле са храстом, дрветом света и бога муње и грома. Звук грома се повезује са брујањем пчелињег роја. У руској традицији Бог је послао Зосиму и Саватију у руску земљу „божанску радницу”, Свиридина и Свиридину, самца и саму пчелу, из Египта, из планине, из пећине у „идолској страни”. И архангел Гаврило покреће своју „пчелињу силу” и крила и лети у Русију. Код Руса је празник пчела 17. априла, дан Св. Зосима који је наставак и прежитак култа старог бога пчела. Пчелињи празник у пролеће, јарилски празник, „пчелињи јар” када се вије рој, је и овде у вези са буђењем природе и плодоредом.⁶⁵

---

⁶⁴ И. Маразов, *Боји-бик и бојињаиша-пчела ош Чашал Хјуијук - начало на един мий*, стр. 52, 60.

⁶⁵ *** *Мифи народа мира*, Том втори, Москва 1982, стр. 355.

ЖРТВА БИКА

И за Грке пчела симболизује душу која је сишла у постанак и пропадљиво постојање. С тога је она идентична елеусинској свештеници. Њен мед је божанска храна која симболизује смрт и живот. Он је даван посвећеницима вишег ступња као знак препорођеног живота. Грчко божанство Аристеј, син Урана и Геје, заштитник земљорадње, сточарства, виноградарства, пчеларства и лова је нехотице био крив за смрт Орфејеве жене Еуридике.

Она се уплашила од његових пчела и бежећи је нагазила на змију од чијег је уједа умрла. Еуридикине другарице, нимфе су из освете побиле Аристеју све пчеле. Аристеј је по савету пророка Протеја принео бикове на жртву, а из њихове утробе је излетео рој пчела.⁶⁶ Кћер пчелара Аристеја, Макрида је отхранила медом малог Диониса.

Аристаја је родила Кирена са богом Аполоном Тимбрејским, а затим је он отхрањен од стране златотроног Хора и Мајке земље, као и други богови, нектаром и амброзијом. Постао је радост људи, чувар крда и стада и заштитник поља. Када је порастао Аристај добија називе

---

⁶⁶ Д. Срејовић, *Речник грчке и римске митологије*, стр. 52.

„Бесмртни Зевс”, „Чисти Аполон” и „Чувар стада”. Нимфе су му дале надимак „Агреј” и „Номије” и научиле га да прави сир, гаји маслине, да прави кошнице и да се стара о пчелама, а Музе да лечи и прориче. Први је направио и медовину.

Пошто је Аристај крив за смрт Еуридике, Орфејеве жене, све његове пчеле су помрле. На савет египатског пророка Протеја, кога је нашао у пећини острва Фар, принео је Дријадама на жртву четири вола и црну овцу. Међутим, постоји вероватнија верзија да је принео на жртву лавове јер је овај мит, као и онај о Самсоновим пчелама које су се ројиле на лављем лешу, проистекао из прастаре иконе жене у љубавном загрљају са лавом док пчела лети изнад леша другог лава. Нага жена је лавља богиња Кирена или хетитска Хепата, или Хера - лавља богиња Микене. Њен партнер треба да умре у време лета и знаку Лава који се у египатском Зодијаку означава ножем. Као Тезеј и Херакле, краљ носи лављу маску и кожу и обузет је духом мртвог лава, свог претходника, који му се јавља у облику пчеле. То се догађа у пролеће када се први пут роје пчеле. Касније га летња богиња пчела убада смртно и обезуди. Убиство лава од стране светог краља се понавља када је у питању Херакле и Финеј, Кизик, Самсон или Давид у Витлејему у време ритуалног боја пред крунисање.

Пчела је атрибут Херакла у миту о чаробњаку Периклимену из Пила. Најстарији син краља Нелеја, један од 50 Аргонаута. Отац га је обдарио неограниченим моћима претварања и преображавања у шта год пожели: птице, животиње или дрвета. У рату богова Херакле је спалио „песковити“ град Пил на западној обали Пелопонеза при чему је убио све Нелејеве синове осим најмлађег Нестора. Да би

избегао да буде уочен Приклимен је полетео на узенгији Херакловог коња као пчела. Херакле је убио Периклимена када се овај претворио у пчелу, а по некима у орла.²⁴

На једној критској геми приказана је богиња са роговима бика између два грифона. Међу роговима бик има представу двојне секире, лабриса, који је атрибут бика и бога грома и кише. Лабрис има и улогу култног инструмента при жртвоприношењу. На фригијској кера-мици лабрис се налази уз представе лавова. Хетитски бог Тешуб има брзду у руци, а касније се у Карији и Малој Азији појављује култ Зевса Лаирбеноса, Лурбеноса или Лабрандеуса. На Криту је забележена богиња Потнија Лабиринтои или владарка Лавиринта у коме је живео Минотаур, пола бик, пола човек.

У вези са ритуалним играма с биком које се финализују његовим убиством су и ритони у виду главе бика из Микене и са Крита из којих је испијана медовина. Опет, богиња Кибела, као наследница Велике богиње неолита Анадолије, има епитет Лобрина. У вези са Кибелом је и тауроболија, убиство бика на крају игре. А у лавиринту, у коме су живеле пчеле и птице, био је затворен Дедал.

Када је рој пчела изашао из заветне жртве, отишао је на дрво, а одатле их је својим знањем Аристај сместио у кошницу. Зато што сматрају да је дао предање Аркаду и да их је научио да роје пчеле, Аркађани га славе као Зевса. Као бога су га поштовали и у Тракији, вероватно из истих разлога, ту је основао и град Аристајум, а потом је нестао без трага. Према једној од легенди Аристај је неговао малог Диониса. Једног дана је између њих почело надметање о томе шта је боље - вино

---

²⁴ R. Greys, *Grčki mitovi*, str. 466.

или медовина. Богови, као и већина смртних људи, се одлучише за вино.

На основу ове легенде произилази да је узгој пчела и справљање медовине много старије од гајења винове лозе и добијања вина. Када је походио Сицилију, Аристај се назива Зевс Морије. Уствари, Аристај је био обредни назив за Зевса. Осим тога, египатска псећа звезда, Сиријус, је бог Тот који је поистовећиван са Хермесом, а овај је код Кеанаца био познат као Аристај. Постоји претпоставка да је он почео одгајање пчела које су у Атину допрле са Крита у минојско доба. На крити су професионални одгајивачи пчела носили на рукавици знак у виду пчеле. Грчка реч за полен и мед *cerinthos* је пореклом са Крита као и друге речи: *церион* *cerion* - медно саће и *сегинос* - восак. Реч *сег* - *саг* има значење „судба-удес” и проширило се у *сегес* - куга, невоља, зло. Из тих разлога Гревс сматра да је критска богиња пчела била и богиња смрти.⁶⁷

Поента жртвовања бика у митологији пчеле је у вези са њеним ројењем у пролеће, а то је у месецу мају. Да би се ројење и успостављање нових кошница успешно обавило потребно је принети на жртву бика. Ројење пчела одговара календарском периоду и зодијачком знаку Бика (21. 04. – 20. 05.). На овај начин је успостављена прастара и нерскидива веза богиње пчеле и бога бика.

Од неодређено велике давнине (Палеолит) бик је у митологији мушки принцип у природи, соларна генеративна сила посвећена боговима неба, расплодне снаге, владарског и божанског достојанства. Када је лунаран онда га јашу богиње месеца попут Астарте и Европе. Постао је персонификација и

---

⁶⁷ R. Greys, *Grčki mitovi*, стр. 241-244.

аватар врховних божанстава: Агнија и Индре, Енлил, Ра, Озирис, Бал, Атис, Зевс, Дионис, Митра, Јахве...⁶⁸

Бик је приношен на жртву и Великој богињи мајки – Magna mater у старом Риму, 15. марта на дан Атисовог рођења, да би се изазвала плодност њива. Потом је оплакивана Атисова смрт (24. март), а потом његово васкрсење (25. март).⁶⁹ Заправо Атисову смрт изазвао је дивљи вепар кога је послао Зевс.⁷⁰

Бик – Таур се изједначаје и са сунцем – Тал на Криту и Грчкој. Сунце је у почетку једном дневно кружило око Крита. Међутим, критске страже су почеле обилазак луке и града три пута дневно, односно читавог острва-државе три пута годишње. То је подразумевало поделу године на три годишња доба када је краљ сунце са ритуалном маском бика обилазио села и градове. Тауро-Талов култ небеског бика и играње у круг (коло), светлосни загрљај је представљао кружење небеских тела у годишњем циклусу.⁷¹ Тезејева женидба са Аријадном, месечевом свештеницом, омогућило му је валдарска права над Кнососом. Критски Дионис је представљен као бик – Миној, уствари он је прави Аријаднин муж.⁷² Када је Тезеј напустио Аријадну Дионис се одмах оженио њоме.

Тезејево убиство Астерија, чудовишта бивоље главе кога су звали Минотаур или Минојев бик, његово рвачко надметање са Тауром (биком) и заробљавање критског бика су само разне

---

⁶⁸ Dž. K. Kuper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, Beograd 1986, str. 13-14.

⁶⁹ A. Cermanović-Kuzmanović, D. Srejskić, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*, Beograd 1992, str. 330.

⁷⁰ *Исџо*, стр. 62.

⁷¹ R. Greys, *Grčki mitovi*, str. 275.

⁷² *Исџо*, стр. 301.

верзије истог догађаја. Кнососка династија је имала амблем са представом небеског бика. Име чудовишта Астерије би по Грвесу могло да значи „од сунца” или „од неба”.⁷³ Додали би смо да је Астерије метатеза од Аристај (Зевс). Краљ се обредно спаривао са главном свештеницом месечеве богиње прерушен у бика. Краљ Миној је са маском бика под храстом обављао обредно венчање са Пасифајом, месечевом свештеницом, која носи кравље рогове.⁷⁴ Пасифаја се подала свештеном белом бику и потом рађа чудовиште Минотаура – Астерија, човека са бивољом главом. Пошто је убио Посејдоновог белог бика Тезеј и Атињани су морали да шаљу краљу Миносу на Крит сваке девете године седам младића и девојака које је растрзао Минотаур у лавиринту. Пошто су одлучили да више не шаљу жртве одређен је коцком Тезеј да оде на Крит и убије Минотаура. Пошто се Аријадна заљубила у Тезеја дала је чаробно Дедалово клубе да не би залутао у лавиринту у коме се налазило уснуло чудовиште.

По наредби Аристаја и Херакле је морао ићи на Крит да ухвати бика који је тамо правио велике штете. У једном од 12 херојских дела Херакле је голим рукама ухватио бика који је бљувао пламен. Све у свему, борба са биком или човеком прерушеним у бика је један од задатака који се задаје кандидату за престо. Додир биковог рога омогућавао је светом краљу моћ да оплоди земљу у име Богиње Месец, Велике богиње Мајке, помоћу кише. Бикова рика је подсећала на грмљавину пред

---

⁷³ *Истио*, стр. 300.

⁷⁴ *Истио*, стр. 258.

кишу па су зато они који дозивају кишу имитирали рику бика бацајући пламене буктиње као имитације муња и громава.⁷⁵

По свему судећи да је путовања божанских јунака метафора за годишње кретање сунца еклиптиком у давно успостављеном зодијаку. Исти је случај са најстаријим епом о Аргонаутима који плове реком Истар – Дунав, заправо сунчаном, небеском, реком у трајању од годину дана. У том контексту је и Митрино убиство бика – тауроктонија у персијској митологији.

Већ помињана јасно дефинисана веза бика, богиње Мајке и пчеле у Чатал Хијку око 5.400. година пре н. е. па све до пећина Палеолита води нас ка сазнању да су вероватно у праву они који тврде да је потпуно зооморфни зодијак, префигурација годишњег кретања сунца, постојао још 26.000 година пре н. е. забележен на зидним сликама пећина.⁷⁶

---

⁷⁵ *Исшо*, стр. 415-416.

⁷⁶ А. А. Гурштајн, *Минуле цивилизације у оілегалу зодијака*, Природа 10, 1991, стр. 57-71; André Leroi-Gourhan, *Religije prethistorije*, Zagreb 1968, стр. 102-135; Исти, *Praistorijski lovci*, Beograd 1983, стр. 123-127; Исти, *Есиейичка и релийиозна иніеріреіиација на фііуриііе и символиііе в йраисіиоріјатиіа*, Изкуство 9-10, Софија 1981, стр. 3-8.

БОЖАНСКА КОШНИЦА

О вези митологије пчеле и једначењу значења кошнице са кућом, а поготову са гробницом свештеног владара, налазимо доказе из мита о пророчици Касандри. Касандрин затвор је био пчелиња кошница као гробница из које је она изрицала пророчанства у име хероја који је у њој лежао покопан! Реч је о толосу за који митографи кажу да имају улаз на истоку у знак наде и новог рођења. И Мајка земља чучи изнад толоса-гроба показујући пастирима новогодишње близанце као откровење мистерија. Ова деца су пронађена у планини одхрањена од светих животиња од којих свака представља годишње доба кроз која пролази ритуално поновно рођени свети краљ. И богиња судбине седи на гробу-толосу, а њен млин је млин света око кога се окреће цео небески свод. Овај млин у *Књизи Судија* покреће Самсон, слепи сунчани бог⁷⁷ из чијег лава се роје пчеле. И трачко божанство Асклепије има храм у форми толоса. Његов култ је концентрисан у Епидауру где је његов храм чија форма и конструкција подражава подземни лавиринт.⁷⁸ У келтском миту лавиринт означава краљевску гробницу. Код

---

⁷⁷ R. Grevs, *Grčki mitovi*, стр. 536, 521.

⁷⁸ И. Маразов, *Мити, ритуал и изкуство у Тракије*, Софија 1992, стр. 49.

раних Грка реч лабиринт има значење „планинска пећина” или „подземна пећина”. Излазак из лабиринта је раван поновном рођењу.⁷⁹

За пчеле и восак је вишеструко повезан и Дедал, архитекта и ковач са Крита. Први који је за ливење посуђа и предмета од бронзе користио восак био је ковач Тал (Де-Тал). Дедал и његов син Икар, „посвећен Месечевој богињи Кар” (богиња судбине и удеса), је био затворен од краља Миноја у Лабиринту. Лабиринт није имао кров те је у њему имало много перја. Ту су се населиле и пчеле стварајући восачно саће и мед. Дедал се досетио и од перја, које је лепио воском, направи два пара крила. Полетели су пазећи да се не приближе сунцу. Икар се ипак узвисио до сунца тако да му се на крилима отопио восак и зато се стрмоглавио у море. Дедал се спасао доспевши до Сицилије. У Афродитином светилишту на планини Ерикс било је изложено златно саће меда за које се каже да је било заветна Дедалова жртва када је стигао на Сицилију.⁸⁰ По свему судећи Лабиринт је била кружна гробница минојског типа каква је била и она у Микени у којој су Дедал и Икар били сахрањени, па су восак и мед омогућили њихову ритуалну транслацију где је море граница између светова. Познато је да појава сунца прекида хтонске радње, тако да је Икарово приближавање сунцу, које га је онемогућило, само метафора. Икар је закаснио, осветљен је и његов пут до поновног рођења је прекинут.

Индоведски бог Шива - Сиава се назива „медени”, на грчком „медон – медонт” значи „владар”, а словенски бог

---

⁷⁹ R. Grevs, *Grčki mitovi*, стр. 276.

⁸⁰ *Исио*, стр. 49.

Белбог, Световид, Дажбог, Сварог = Сунце је „давалац меда” и медник. Срби сматрају да је Сунце божански котур воска. Сунчеви зраци као и пламен и мирис воска разгоне демоне. С тога, свеће воштанице и имају улогу у контексту схватања да својим светлом, пламеном и мирисом одагнају демоне у храму и кући. Свеће се пале за време Литургије и по дану из симболичних разлога, да се изрази радост и представи светлост: „Твоја реч је светлост ногама мојим, Господе, и светиљка мојим стазама”.⁸¹

А у крштењу Светим Духом се каже: „Благослови Господе сва створења, ти си извор меда и млека. Учини добрим твоје слуге преко извора неусахле воде живота, која је дух истине. Храни их тим млеком и медом исто као што си обећао нашим прецима Авраму, Исаку и Јакову, земљу, у којој тече мед и млеко. Сједини твоје слуге са светим духом као што спојени мед и млеко да остану знак јединства две природе у Христу, једна небеска друга земаљска“. Примена меда и млека у ритуалу крштења сусреће се и у Египтској, Афричкој у Римској цркви, а страна је у Палестинској, Сиријској и Грчкој цркви. Нарочито се среће на простору Египта наставши под утицајем гносе. То је остатак прехришћанског ритуала који прописује узимање меда и млека пре изласка сунца јер се тада у срцу човека рађа нешто божанско. И овај текст алудира на место где бораве блажени и где тече мед и млеко, тамо где је рајско насеље. Још је Тертулијан говорио о давању меда и млека неофитима као симболичне залогe будућег блаженства. И хришћанска Богородица Галактрофуса – Млекопитателница са новим темама развија и продубљује основну, архаичну идеју.

---

⁸¹ М. Пантелић, *Мали православни ѿдсейник*, Београд 2000, стр. 88.

Метафора меда и млека које храни, божија РЕЧ, као река која истиче из девичанских дојки постаје симбол божије милости која се нуди палом човеку.

Пчела је из давнина важила као симбол девичанства, јер је изнад свега полног, поставши симбол пречисте девојке и мајке. Пчеле радилице, које стварају мед и восак, не оплођавају се. И Христа симболизује мед, односно девичанство Марије, створитељке његове. Код многих народа пчела се повезује са Богородицом или њеним супститутом, Св. Параскевом. Грузини говоре за Марију Деву да је пчелиња мајка или кошница, а да је Христ пчела.

По учењу цркве восак је најчистија материја и означава чистоту и искреност верника. Као материјал у који се могу утиснути предмети, означава печат крста при крштењу и миропомазању. Као мека и савитљива материја симболише послушност и спремност покајања за грехе. Као материја која може да гори симболише очишћење бића божанском ватром. Као материја у којој гори ватра, или која стално пламти светлошћу означава сједињење и наше љубави и света. Пошто се сакупља са мирисних цветова означава благодат Св. Духа. Због тих особина и значења восак служи као најбољи материјал за приношење жртве Богу. С тога и восак за свеће мора да буде чист и без икаквих примеса. Воскомаст или смола је неопходна за освећење храмова. Израђује се на дан освећења храмова, ујутру пред долазак архијереја. Са њим се поливају стубови престола на којој почива горња плоча и са ексерима служи за причвршћивање плоче. Воскомаст је она смола пријатног

мириса којом су Никодим и Јосиф Ариматијски помазали тело Христово скинуто са крста.⁸²

Сматра се код хришћана да пчела никада не спава и има симболику будности и ревности. Њен лет кроз ваздух је улазак душе у царство небеско. Пчела симболизује хришћанина, а божанска кошница је црква.⁸³ Пчела је и симбол ускрснућа. Три зимска месеца у време којих пчела не излази из кошнице, а медвед из пећине, доводе се у везу са три дана за које је Христово тело након распећа и смрти невидљиво, аналогно силаску паганских божанстава у доњи свет. То време претходи новој појави, васкрсењу. Као из Аристееве жртве, у телу лава кога убија старозаветни Самсон (у преводу значи Сунце) ствара се мноштво пчела и тече мед. Песма старозаветне пророчице Деворе која је подигла народ је песма победе. Дакле, њена песма је благотворно зујање после разјареног напада. „Девора”, значи пчела, и јесте пчела - симбол богатства и победе, одважнима награда. Пророчица Девора је сахрањена под храстом. Пчела је за хришћане крилати анђео. Најзад, пошто се тврди да је пчела излетела из Христове главе, неки средњовековни аутори сматрају да је пчела, а не голубица, симбол Светог Духа⁸⁴ што после свега реченог то и јесте тако. Светодухну пчелу из неодређено велике прошлости заменила је много касније голубица.

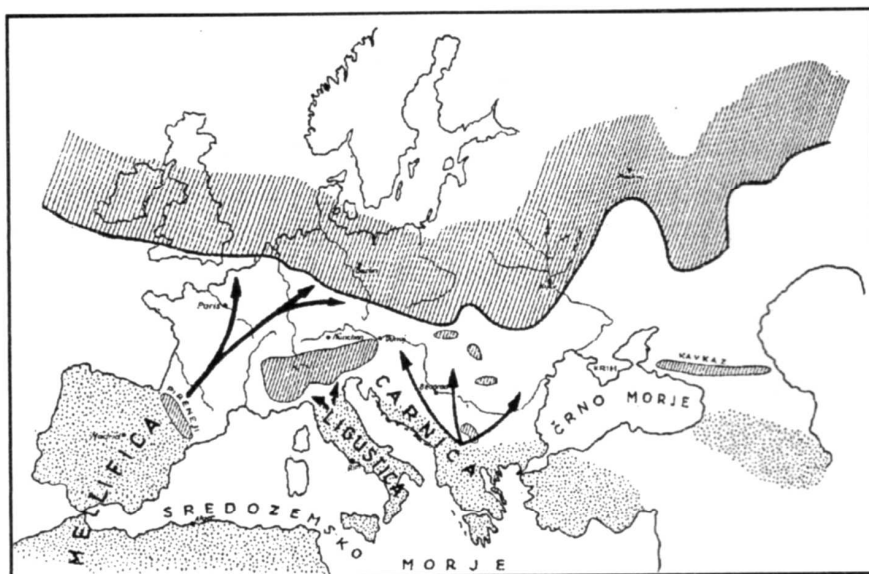
---

⁸² * * * Велики православнобогословски енциклопедијски речник, том I, Нови Сад 2000, стр. 230.

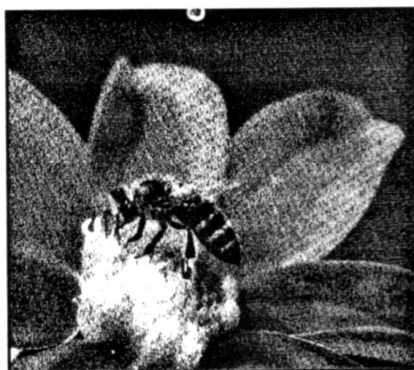
⁸³ Dž. K. Kuper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, стр. 126.

⁸⁴ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Riječnik simbola*, стр. 48; Р. Ракић, *Библијски речник*, Београд 1994, стр. 45.

ПРИЛОЗИ

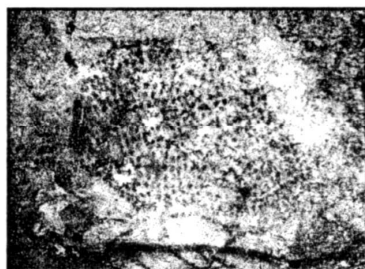
Продирање пчелињих раса са Медитерана у време последњег глацијала

Балканска пчела - carnica

Први сусрет човека и пчеле у Палеолиту (слика у пећини Паука у Шпанији)

Бизон насликан тачкасто као рој пчела (пећина Марсула)

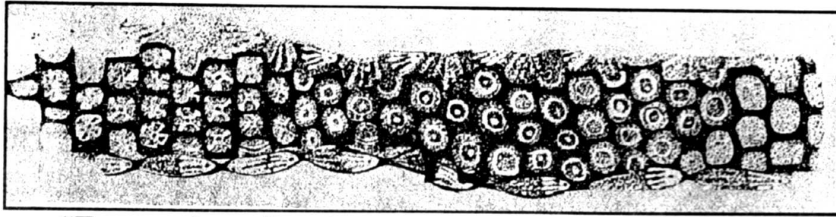
Бизон са ројем “мува” у ваздуху и на себи (Бидон он Ардеха)

Рањени бизон у ритуалу враћања у живот (Нио)

Лов на бовида (Ремиђија)

“Пчелиња фреска” – саћасте структуре у храму Цатал Хијика у
Турској

Велика богиња седи на бику
(Чатал Хијик)

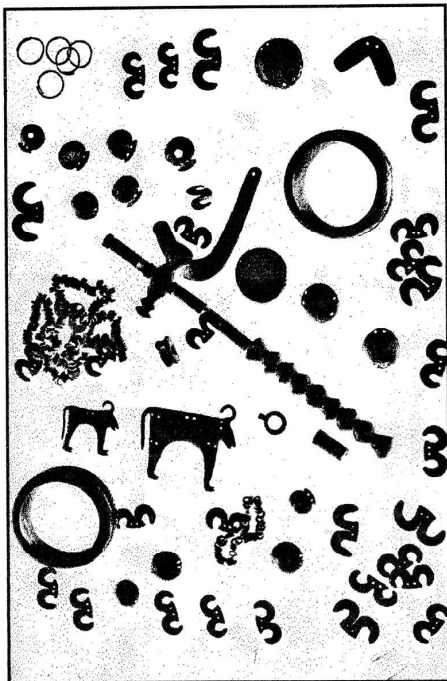
Игра ловаца с биком на фресци из Чатала
Хијика

Игра младих ратник с биковима – фреска
из дворца у Кнососу из 15 века пре н.е.

Европа на богу Зевсу
- бику

Апликације бика и
бикопчела од злата из
гроба свештеног владара
(Варна у Бугарској, 4000.
год. пре н. е.)

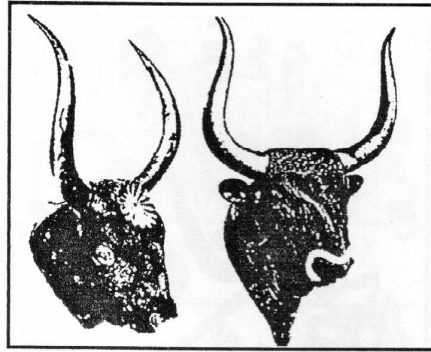
Златни пехар из Вафија с мотивом
лова на бикове

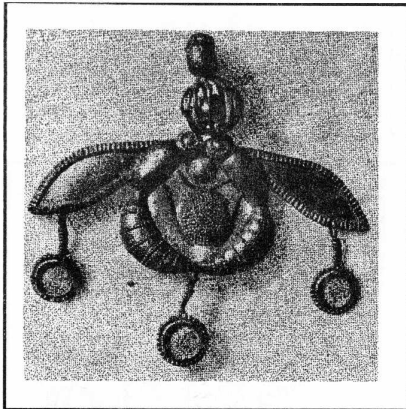
Богиња пчела-бик на крит-
ској геми (15 век пре н. е.)

Игра с биком на гери из
Хераклиона, 15. век пре н. е.

Позлаћени ритони-пехари у
облику главе бика из Микене и
Крита, из којих се испијала
медовина

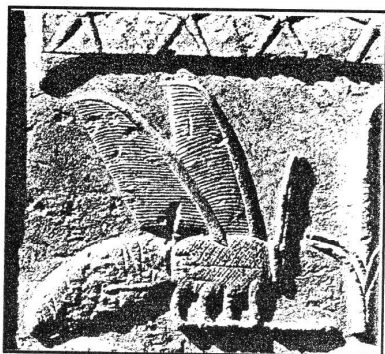

Пар пчела на златном
привеску из Малије на
Криту, 18 век пре н. е.

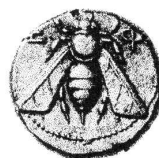

Златни дискови са представом
пчеле из Микене, 16 век пре
н. е.

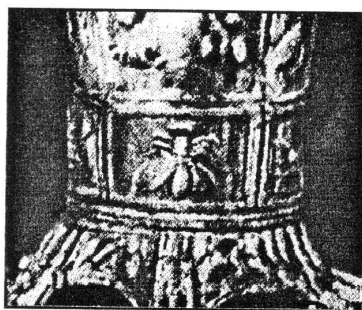
Представа пчеле изнад главе
фараона у Египту

Новац града Ефеса са
представом пчеле

Нимфе – мелије – пчеле приносе
нектар богињи

Пчела изнад ногу ефеске
Артемиде

Четворокрила “Владарка звери” – Потниа
Терон, Артемида у лику пчеле, 6 век пре
н. е.

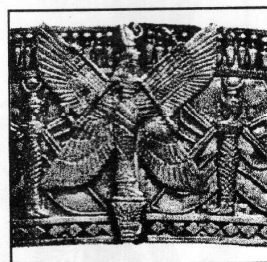
Крила Артемида потниа

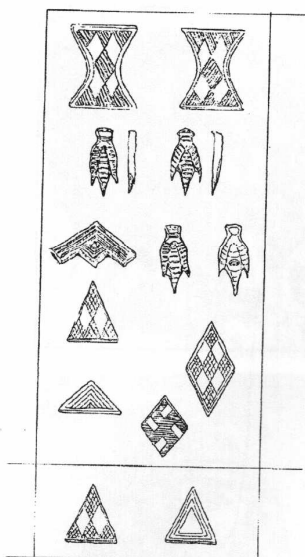
Четворокрили ловац на бикове, Асирија, око 800. пре н. е.

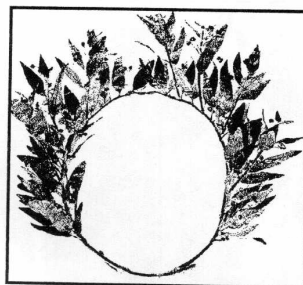
Четворокрили асирски духови и крилати бикови из Саргонове палате

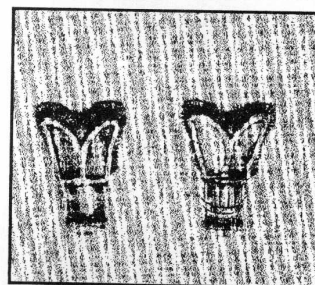
Четворокрилне богиње из гроба краљице Мерое (Судан), I век пре н. е.

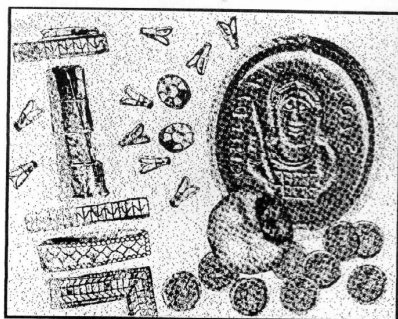
Златна круна
Филипа Маке-
донског са
пчелама из IV
века пре н. е.

Златне
аплике у
виду пчела из
гроба у
Турнеу
краља
Дагоберта

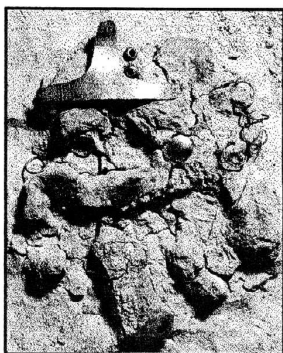
Златне аплике из гроба у Атеници
код Чачка, VI – V век пре н. е.

Златни накит из гроба
меровишког краља Дагоберта из
V века

Сребрна емблема из Текије
са представом божанства на
чији тирс са змијама слеће
пчела као хипостази Венере,
I век

Погребне маске са златним апликацијама из Варне, око 4000. год. пре н. е.

Филистејска маска од теракоте са саркофага – ћупа из Беичана, XII век пре н. е.

Златна маска из Микене, XVI век пре н. е.

Погребне златне маске из Микене, XVI век пре н. е.

Златни престо са пчелом,
симболом фараона

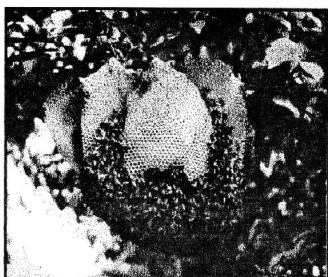
Златна Тутанкамонова погребна
маска, око 1360. год. пре н. е.

Келтска посмртна маска

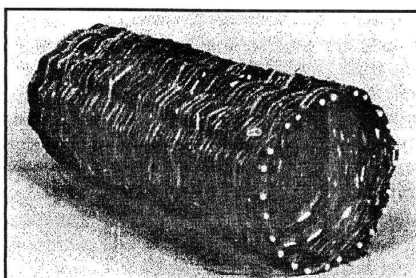
Погребна маска од злата из
Требеништа, са пчелом код носа,
VI век пре н. е.

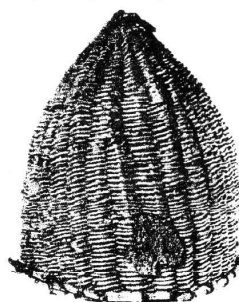
Саће и рој пчела у дивљини

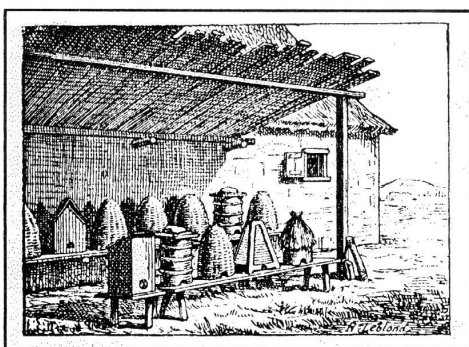
Пчелиње лутке у ћелијама

Ваљкаста кошара за лов рибе и узгој пчела

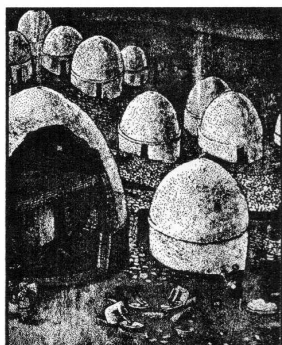
Кошница вршкара је коничне форме

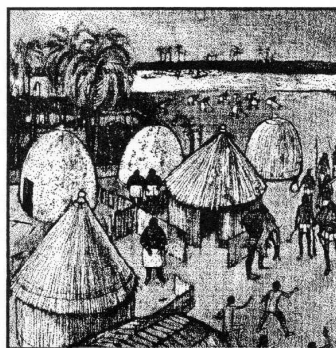
Кошнице разних форми: коничне, пирамидалне, ваљкасте и четвртасте

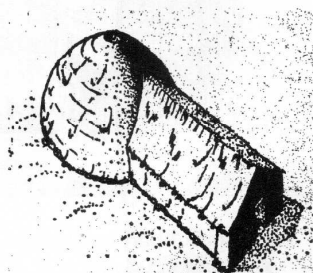
Кућа кошара

Коничне колибе кошаре
са Кипра, око 5500. год.
пре н. е.

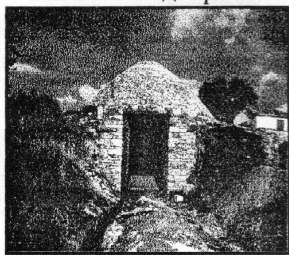
Староегипатске куће-кошаре, око
4000 год. пре н. е.

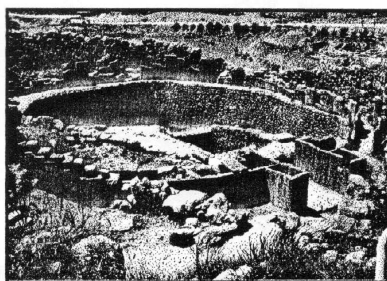
Толоидно светилиште кул-
туре Халаф у Малој Азији,
око 3000. год. пре н. е.

Стари толос из Апескорија на Криту,
око 2000. год. н. е.

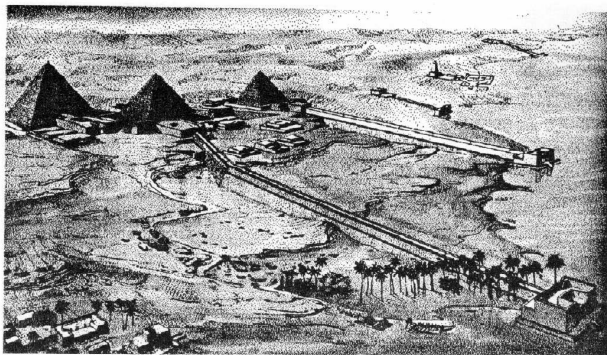

Толо гробница у Пилосу

Остатак толоидне гробнице из
Микене, XVI век пре н. е.

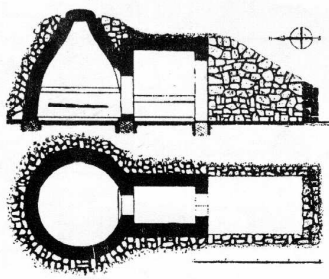
Комплекс
египатских
пирамидалних
гробница
владара

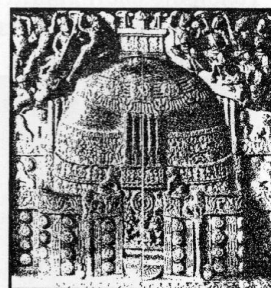
Атрејева ризница – подземна
толоидна гробница Микене, XV век
пре н. е.

Толо храм испод атинског
акропоља, IV пре н. е.

Трачка толоидна гробница из IV
века пре н. е.

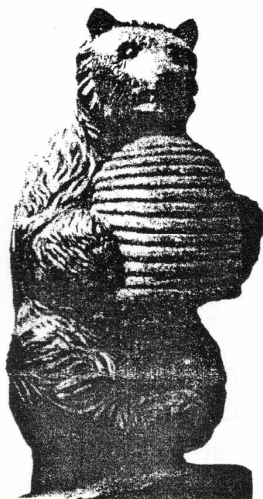

Индуски толоидни храм -
ступа

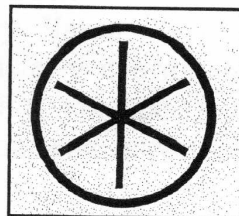

Артемида из Ефеса као богиња
хранитељка живог света – Велика
Мајка

Медвед као персонификација
Артемиде је и пастир пчела

Шестокраки
точак је симбол
сунца и пчеле

Христов
монограм

РЕЗИМЕ

Први и најстарији сусрет човека и пчеле забележен је у време последњег глацијала у пећини Паука у Шпанији. Од тада је мед једина храна на бази природног шећера која крепи тело и има лековита својства.

Прва јасно конципирана митологија пчеле забележена је у неолитском насељу Чатал Хијик у Малој Азији око 5.400 година пре н. е. у светилишту које је уобличено у стилу пчелиње кошаре и са огњиштем код кога је била постављена скулптура Велике богиње родитељке која рађа бика.

У каснијој критско-микенској и грчкој митологији пчеле су зачете од тела бика, бикорођене, а потом се душа бика претвара у пчелу. Богиња пчела је врло древна, по томе одговара стадијуму развитка митолошке свести по коме богиња нема потребу за партнером који ће бити прародитељ свега живог. У то време иницијални обред који се врши у тренутку достизања полне зрелости младића, будућег бика, огледа се у ритуалном лову на бика и на тај начин задобија и оплођујућу моћ са могућношћу ступања у полни однос са „пчелама” ради продужавања рода. Тај механизам је довео до стварања идеје о бикорођеној пчели и веровања да се из мртваг, жртвеног бика рађају пчеле. С тога се и све ритуалне игре са биковима завршавају тауроболијом, његовим убиством.

Ово сазнање нас одводи у још даљу прошлост и до сличних сцена у пећинама палеолита Француске и Шпаније. Уколико успоставимо везу са бовидима у пећинама Палеолита и пећинама са пчелама у којима оне живе и хране богове у антици, можемо претпоставити да се ова митологија формирала још пре задњег глацијала.

Појава апликација у виду пчеле од злата у гробовима гвозденог доба Старе Европе (Балкана), источног Медитерана и Египта, где су сахрањивани дивинизирани владари, свештеници, деификовани хероји и божанства са маскама, обућом, рукавицама, појасевима и прстењем од злата, подразумевају ознаку врховног краљевског достојанства. Владарско свештена симболика обухвата појаву злата, пчеле, меда и воска. Тако се злато и мед сматрају савршеним и божанским тварима. Мед је симбол живота и смрти. Он се даје иницијанту и посвећенима као знак вишег нивоа живота. Осуђенима на смрт се даје да би га препородио и пробудио душу.

Али прве погребне маске су прављене у доба халколита од глине аплициране појединим златним елементима. Глина-земља подразумева да се аутохтони владари не рађају од жене већ од саме земље. Симбол аутохтоности владара је и централни храм са владарским огњиштем - Хестијом. Хестија као центар земље је најсвештенија тачка, њен пупак, освештани центар - омфалос.

Око огњишта се обитава, једе и стварају потомци. Код огњишта се у посебним приликама послужује појединим члановима мед и медовина као храна и пиће за богове, хероје и јунаке чиме се успоставља веза са митским прецима. Мед и

восак се користе за лечење, бајање и прорицање, за конзервацију, а понајвише за мумификацију.

Прва кошница је кошара плетена од прућа у форми ваљка, конуса, купе или пирамиде. Кошаре за пчеле су пратиле форму кошаре - куће за становање људи. Кошара, кућа, кошница је у то време знак за женско божанство, мајчину утробу. У том смислу је и гроб место симболичног повратка у утробу матице, мајке земље. Подземна толоидна гробница је тако у форми коничне кошнице сачињене од камена као пећина која има симболику утробе земље. Толоидна, или неког другог типа, гробница дефицираног претка је његов вечни дом, те је зато она и централно место његове државе овога и онога света. Гробно место у пирамиди, ступи или толосу било је на прилику чахуре пчелиње матице из које ће она поново васкрснути.

Једначење значења кошнице са кућом, а поготову са гробницом као вечном кућом свештеног владар, је дом пророчице из које она врши прорицање у име хероја који лежи у њој мумифициран медом, воском и златом. С тога толои имају улаз на истоку у знак наде и новог рођења.

И Велика богиња мати је матица која је владар и налази се у језгру пчелињег роја те је зато неуништива. Пчела је краљевски симбол јер је краљ био сматран матицом на челу напредне и моћне државе. На медом и воском мумифицираног и златом обложеног владара после привидне смрти слеће пчела божанске реинкарнације. Пчела је весник, гласник и извидник богова. Грчка богиња Деметра је била „чиста пчела мати“, а њене свештенице су биле пчеле, мелисе. Мелисе, нимфе и свештенице, имају и моћ прорицања, а из њеног раскомаданог тела изројиле су се пчеле. Нимфе се старају да цвета цвеће и да

плодови сазревају. Али, богиња пчела Мелиса је уствари богиња лова Артемида. Веза жене ловца - ратника и медведа из старих времена се финализовала у лику богиње Артемиде.

Пчела је из давнина била симбол девичанства јер је изнад свега полног. Постала је и симбол пречисте девојке и мајке. Пчеле радилице које стварају мед и восак не оплођују се. Најзад и Христ симболизује мед и девичанство Марије Богородице. Пчела симболизује хришћанина, а црква је кошница. Лет пчеле кроз ваздух је улазак душе у царство небеско.

Она је крилати анђео који и у много старијим временима симболизује ускрснуће. Неки средњовековни аутори сматрају да је пчела, а не голубица, симбол Светог Духа.

RESUME

La rencontre de l'homme et de l'abeille a été notée pour la première fois lors de la dernière glaciation, dans la grotte de l'araignée en Espagne. Depuis, le miel est l'unique nourriture à base de sucre naturel, qui revigore le corps et possède des vertus guérissantes.

La première mythologie de l'abeille clairement conçue, qui remonte à 5400 ans av. J.C., a été découverte dans un habitat néolithique à Çatal Hüyük en Asie Mineure, dans un sanctuaire en forme de ruche, ayant un foyer auprès duquel se trouvait une statue de la grande Déesse-Mère donnant naissance à un taureau.

Dans la mythologie créto-mycénienne et grecque, les abeilles naissaient d'abord du corps du taureau (elles étaient taurogénées) et, en des temps postérieurs, l'âme du taureau se transformait en abeille. La déesse-abeille était d'origine séculaire, et elle correspondait à un niveau de développement de la conscience mythologique qui ne reconnaissait pas à la déesse le besoin d'un partenaire qui serait l'ancêtre de tout être vivant. À cette époque, le rite d'initiation qui avait lieu au passage du jeune homme à l'âge de la maturité sexuelle consistait en une chasse au taureau lors de laquelle le jeune homme, symboliquement le futur taureau, acquérait la puissance prolifique

et la possibilité d'entrer en relations sexuelles avec „les abeilles“ afin de perpétuer la sorte. Ce mécanisme a fait jaillir l'idée des abeilles taurogénées et la croyance que les abeilles naissaient du taureau sacrifié. C'est la raison pour laquelle les jeux tauromachiques finissaient toujours par un taurobole, une immolation du taureau.

Cette connaissance nous emmène dans un passé plus lointain encore, jusqu'à des scènes semblables dépeintes dans les grottes paléolithiques de France et d'Espagne. Si nous arrivons à trouver le lien qui rapproche ces dessins de bovidés dans les grottes aux dessins antiques où les abeilles vivent avec les dieux et les nourrissent, nous pourrions conclure que cette mythologie s'est développée avant même la dernière période glaciaire.

La marque certaine de dignité royale dans les tombeaux datant de l'âge du fer de l'Ancienne Europe (des Balkans), de la Méditerranée orientale et de l'Egypte, où l'on inhumait les souverains divinisés, les prêtres, les héros déifiés et les divinités avec leurs masques, leurs chaussures, leurs gants, leurs ceintures et leurs bagues d'or était l'existence de décorations sous forme d'abeilles d'or. La symbolique royale et sacerdotale impliquait l'or, les abeilles, le miel et la cire, car l'or et le miel étaient considérés comme parfaits et divins. Le miel est symbole de vie et de mort. On le donne à l'initié comme signe d'un niveau supérieure de l'existence. Aux condamnés à mort, il est donné pour ranimer et régénérer l'âme.

Les premiers masques funéraires, à l'âge du cuivre, étaient faits de glaise avec des rehaussements en or. La glaise - la terre - impliquait que les souverains étaient autochtones au sens propre du mot, qu'ils naissaient de la terre même. Le symbole de cette qualité

du souverain était le temple centrale avec le foyer royal - la Hestia. La hestia comme centre de la terre est le point le plus sacré, le centre sacré, le nombril - l' ομφαλος.

On vit, on mange et on se reproduit autour du foyer. C'est près du foyer que l'on sert, en des occasions spéciales, du miel et de l'hydromel, boisson et nourriture des héros et des dieux. Le miel et la cire sont utilisés comme remèdes, employés lors des incantations et des prophéties, on s'en sert pour la conservation, et, surtout, pour la momification.

La première ruche est une petite hutte en osier en forme de cylindre, de cône ou de pyramide. Les huttes pour abeilles étaient similaires aux huttes pour le logement des hommes. La hutte, la maison, la ruche, tout est symbole de la divinité féminine, symbole du ventre maternel. C'est dans le même plan que le tombeau est l'endroit du retour à la reine-mère, à la terre maternelle. De là, le tombeau souterrain est l'imitation d'une ruche cônique, bâti en pierre, comme une grotte, qui symbolise le sein de la terre. Le tombeau de l'ancêtre déifié devient par suite le centre de son pays, en ce monde ou dans l'autre. La tombe dans la pyramide, le tholos, imitait le cocon de la reine des abeilles, d'où elle ressuscitait.

La ruche devient la demeure, puis la tombe - comme dernière demeure du souverain sacré; elle devient aussi la demeure de la pythie, qui rend des oracles au nom du héros enterré dans cette demeure, momifier dans le miel, la cire et l'or. C'est la raison pour laquelle les tholos ont leur entrée du côté de l'Est, signe d'espoir et de résurrection.

La Déesse-Mère est comme la reine des abeilles, au sein de l'essaim et, par ce, indestructible. L'abeille est enseigne royale car on comparait le roi d'un état puissant et prospère à la reine d'un

essaim d'abeilles. Après la fausse mort rituelle, c'est sur le front du souverain momifié par le miel et la cire et recouvert d'or que se pose l'abeille de la réincarnation divine. l'abeille est le messager et l'éclaireur des dieux. La déesse grecque Demeter était „une pure reine d'abeilles“, et ses prêtresses - comme les nymphes, au don devinatoire - étaient des abeilles, des mélissas; de son corps déchiqueté s'envola un essaim.

C'est pour ça qu'on peut conclure que Demeter, Artémide - la déesse de la chasse - et la déesse-abeille Mélissa n'étaient que trois aspects d'une même divinité. On peut deviner le lien qui relie la femme-chasseur, l'ours et les abeilles.

Depuis toujours, l'abeille était symbole de virginité, car elle est au-dessus de toute sexualité. Elle est devenue le symbole de la vierge et de la mère, et ce symbole se manifeste aussi dans le christianisme, dans lequel l'abeille a encore une signification: elle est le chrétien, alors que l'église est une ruche. Le vol de l'abeille symbolise le retour de l'âme à l'empire céleste.

Elle est l'ange ailé qui symbolise - une fois encore - la résurrection. Certains auteurs du Moyen-Age pense que le symbole du Saint-Esprit est l'abeille, et non pas la colombe.

